

Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevilik

Mawlana and Mawlavism in Rababnameh

Veyis DEĞİRMENÇAY

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Erzurum, Türkiye

öz

*Mevlânâdur evliyâ kutbı bilün;
Ne kim ol buyurdısa, anı kılun.
Tenrî'den rahmetdür anun sözleri,
Körler okırsa, açıla gözleri.*

Farsça, Türkçe, Arapça ve hatta Rumca beyitleriyle hem Anadolu halkını hem de bölge halklarını ikaz ve irşat eden, Mevlâna yolunu herkese anlatmaya çalışan Sultan Veled, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin büyük oğlu olup, 25 Rebiyülahir 623 (24 Nisan 1226) tarihinde, şimdiki Karaman vilayeti olan Larende'de doğmuş ve 10 Recep 712'de (11 Kasım 1312) Konya'da vefat etmiştir. Babası gibi arif ve mutasavvıf, müderris ve vaiz olmakla birlikte, teşkilatçı, girişken, sosyal yönü çok geniş; aynı zamanda Farsça, Arapça, Türkçe ve Rumca bilen ve bu dillerde şiirler kaleme alan; babasının adına Mevlevî tarikatını kurarak sistemli bir hale getiren ve bütün Anadolu'ya hatta dünyaya yayan bir mürit, bir mürşit, aynı zamanda bir şair ve yazardır.

Sultan Veled, manzum ve mensur eserlerinde çeşitli dinî ve tasavvufî konularla birlikte, Mevlâna, Mevlevî halifeleri ve Mevlevîliği de anlatmıştır.

Bu makalede, Sultan Veled'in Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili kısa, ama çok önemli anlatımları, şevahit beyitleri ve Türkçe tercümelere de verilerek daha ayrıntılı işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultan Veled, Mevlâna ve Mevlevîlik, Rebabnâme, Mesnevi, Farsça şiir.

Abstract

Soltan Weled, who warned and instructed both the people of Anatolia and the peoples of the region with his Persian, Turkish, Arabic and even Greek couplets, and tried to explain the way of Mawlana to everyone, is the eldest son of Mawlana, on 25 Rebiyülahir 623 (24 April 1226). He was born in Larende, the current Karaman province, and died in Konya on 10 Recep 712 (11 November 1312). Although he is a wise and mystic, professor and preacher like his father, he is an organizer, sociable, and has a very broad social aspect; He also speaks Persian, Arabic, Turkish and Greek and writes poems in these languages; He is a disciple, a mentor, a poet and a writer, who established the Mawlawi sect in the name of his father, systematized it and spread it all over Anatolia and even the world. In his poetic and prose works, Soltan Weled also described Mawlana, Mawlawi caliphs and Mevlevi, along with various religious and mystical subjects. In this article, Sultan Veled's short but very important narrations about Mawlana and Mawlavism in Rababnameh are handled in more detail by giving their martyrdom couplets and their Turkish translations.

Keywords: Soltan Weled, Mawlana and Mawlavism, Rababnameh, Masnawi, Persian poetry

چکیده

سلطان ولد که با دوبیتی های فارسی، ترکی، عربی و حتی یونانی هم به مردم آناتولی و هم به مردم منطقه نصیحت و اشارت می داد و سعی می کرد راه مولانا را برای همگان توضیح دهد، فرزند ارشد مولانا سلال الدین است. در ۵۲ ربیع الاخر ۳۲۶ (۴۲ آوریل ۶۲۳) در لارنده، استان کارامان فعلی به دنیا آمد و در ۰۱ رجب ۲۱۷ (۱۱ نوامبر ۲۱۳۱) در قونیه درگذشت.

او اگرچه مانند پدرش حکیم و عارف، استاد و واعظ است، اما مدیر و دارای جنبه اجتماعی بسیار گسترده است؛ او همچنین به فارسی، عربی، ترکی و یونانی صحبت می کرد و به این زبان ها شعر می سرود. او شاگرد، مرشد، شاعر و نویسنده ای است که فرقه مولوی را به نام پدرش تأسیس کرد، آن را نظام داد و در سراسر آناتولی و حتی جهان گسترش داد. در آثار منظوم و منثور خود در کنار موضوعات مختلف دینی و عرفانی به تبیین خلفای مولوی و مولوی نیز پرداخته است. وی همچنین در رباب نامه که موضوع نوشتار ماست، اطلاعات مختصر اما بسیار مهمی درباره مولانا و مولویسم آورده است.

کلید واژگان: سلطان ولد، مولانا جلال الدین رومی، رباب نامه.

SULTAN VELED

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin büyük oğludur. 25 Rebiülâhir 623'de (24 Nisan 1226) şimdiki Karaman vilayeti olan Larende'de dünyaya gelmiştir.¹

Not: Bu makale, 26-27 Ekim 2021 tarihinde Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından düzenlenmiş olan "Uluslararası Tasavvuf ve Edebiyat Sempozyumu" üçüncü oturumunda sunulan ve yayımlanan "Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevîlik" adlı bildirinin (Uluslararası Tasavvuf ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2021, s. 60-71) şevahit beyitleri ve Türkçe tercümelere de eklenip daha ayrıntılı işlenmiş hâlidir.

Geliş Tarihi/Received: 24.12.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 31.01.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Mehmet KANAR

E-posta: drveyis@atauni.edu.tr;

veyis0065@hotmail.com

Cite this article: Değirmençay, V. (2022). Mawlana and Mawlavism in Rababnameh. *A Journal of Iranology Studies*, 16, 29-46.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Sultan Veled'in hayatı ve edebî kişiliği hakkındaki bilgiler, tarafımızdan yapılan aşağıdaki çalışmalardan özetlenmiştir. Geniş bilgi için bkz.: Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled ve Rebabnâme* (Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum 1996, s. 16-57; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA*, İstanbul 2009, XXVII, 521-522; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Hayatı Düşüncesi ve Görüşleri I", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, I, 69-83; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Edebî Kişiliği ve Eserleri II", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, I, 84-95.

Adı Bahâeddin Muhammed Veled'dir. Ancak bazı kaynaklarda Bahâeddin Ahmed olarak da geçmektedir. Daha çok Sultan Veled adıyla tanınmış ve şiirlerinde Veled mahlasını kullanmıştır.

Babası, Mevlânâ Celâleddin Muhammed; annesi, Semerkantlı Lâlâ Şerefeddin'in kızı Gevher Hatun'dur.

Sultan Veled, babasının mübarek kollarında uyuyarak büyümüş, ondan hiç ayrılmamıştır. On yaşına girince teşkil olunan bütün toplantı ve mahfillerde onun yanında oturmuştur. Çok küçük yaşlarda okuyup yazmaya başlamış ve ilköğrenimini babasından almıştır. Gençliğinin ilk yıllarında babasından Hanefî fikhinin büyük kitabı *Hidâye*'yi okumuş; daha sonra babasının isteği doğrultusunda kardeşi Alâeddin'le birlikte Şam'a gitmiş ve oradaki hocalardan dersler almıştır. Şam'daki eğitimiyle dinî ilimleri tam manasıyla öğrenmiş ve bu alanda en üst seviyeye yükselmiştir. Fıkıh alanındaki bilgi ve yorumlarıyla Hanefî fukahası hakkında yazılan tabakât kitaplarında Mevlâna ile birlikte fukahanın en meşhurları arasında yer almıştır.

Her hususta babasına uymuş, sözünden hiç çıkmamış, onun yolunda yürümüş, onun öğütleriyle tarikata intisap edip şeyhlerine, halifelerine bağlanmıştır: Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizî (ö. 638/1240), Mevlâna (ö. 672/1273) Şems-i Tebrîzî (kayboluşu: 643/1246), Şeyh Selâhaddin (ö. 657/1258 veya 662/1263) ve Çelebi Hüsâmeddin (ö. 683/1284).

Sultan Veled, Çelebi Hüsâmeddin'den sonra babasını temsil etmeye başlamış ve Mevlâna zamanında bir nüve halinde bulunan; fakat henüz kurulmamış olan Mevlevîliği babası adına kurmaya, etrafa gönderdiği halifelerle bu mesleği yaymaya koyulmuş, yani bilfiil Mevlevîliğin başına geçip önemli hizmetler de bulunmuştur. Ancak çok samimi bir zat olduğundan, kendisinin henüz olgunluğa ermemiş olduğunu hissetmiş yahut babasının yolunda gitmek lüzumunu duymuş ve her iki saikin tesiriyle Şeyh Kerîmeddin b. Bektemur'a tabi olmuş; onun 690'da (1291) vefatından sonra, hem şeklen hem manen halifelik görevini üstlenmiş ve vefatına kadar bu makamda kalmıştır.

Sultan Veled, 10 Recep 712'de (11 Kasım 1312) Cumartesi günü, 86 yaşında Konya'da vefat etmiş ve babasının sağ tarafına defnedilmiştir. Sultan Veled'den sonra bu makama Çelebi Emir Ârif adıyla meşhur, oğlu Celâleddin Feridun geçmiştir.

Sultan Veled, teşkilatçı ve girişken bir yapıya sahiptir. Mevlâna'nın ideolojisini benimsemiş; temkinli ve mantıklı bir şekilde ve özellikle zamanın icaplarını gözeterek, o ideolojiyi, esastan bazı feragatlerde de bulunarak sistemeleştirmeye ve bir Mevlâna yolu, başka tarikatlardan ayrı bir Mevlevîlik tarikatı kurmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Nitekim daha Mevlâna hayatta iken ve Mevlâna istemediği halde, onun ricası üzerine, medresenin yanına bugünkü türbenin ve dergâhın nüvesi olan birkaç oda yapılmış ve medrese ile birlikte ona katılan bu birkaç oda, Mevlâna dergâhının nüvesi olmuştur. Sultan Veled'in teşkilatçı karakteri, bu nüveyi bir dergâh haline getirerek ilk ve en mühim eserini meydana getirmiş ve bu şekilde Mevlâna âşiklarının merkezi kurulmuştur.

Sultan Veled, merasime bağlı bir adamdır. Tarikatta yapılması gerekli bütün kuralları uygulamaya çalışmış; bu bağlamda kırk gün halvette kalıp çile çıkarmış; birçok kerametler göstermiştir. Mevlevîliğin en önemli ve tek simgesi olan ve Mevlâna'nın Şems'e bağlanmasından sonra ortaya çıkan semai hayatı boyunca icra etmiş; sema meclislerine katılmış; halifeliği döneminde ise bizzat kendi-

si, bu meclisleri idare etmiş ve onu birtakım kurallara bağlamıştır. Nitekim sema ayınının başlangıcında yapılan bir merasime kendi adına izafeten devr-i veledî denilmiştir.

Türkçe manzumeler yazarken, Farsça şiirlerinde olduğu gibi, Anadolu halkını ikaz ve irşat ve Mevlâna yolunu herkese telkin maksadını gütmüştür. Eserlerinin büyük kısmını Farsça yazması, devrin edebî geleneklerinin bir neticesidir; fakat arada bir Türkçeye, Arapçaya ve hatta Rumcaya meyletmesi de Farsça anlamayan büyük bir çoğunluğu o telkinlerden uzak tutmamak endişesinden doğmuştur.

Sultan Veled, manzum ve mensur söylediği her sözü, babasının aşkıyla söylemeye çalışmış ve onun yolunda gitmek için, kendisine, "Veled! Hep Mevlâna'nın aşkıyla söyle; zira hür kişilerin seçimi budur. Ey Veled! Babanın izinde güzelce git; niçin kendine, amcana ve dayına bağlanıyorsun? Her şahsın gölgesi kendisiyle gittiği gibi ey Veled, sen de babanın izinde git. Veled! Eğer var olmak istiyorsan, hemen şimdi babanın aşkında yok ol. Veled! Şarabı Mevlâna'nın kadehinden iç; kendinden geç ve o can mutribine güzelce kulak ver." şeklinde telkinlerde bulunmuştur.

Sultan Veled, kendisine gelen her hâlin ve her şeyin babasından geldiğini; onun kendisine vermiş olduğu bilgi ve velilikten başka bilgisi ve veliliği olmadığını; ortaya attığı bütün nükteleri, cihanın kutbu babasından öğrendiğini, onun sayesinde kurtuluşa erdiğini, islah eden olduğunu ve elçilik görevinde bulunduğunu söyler.

Kendisini tamamen babasına, halifelerine ve onun yoluna adanmış olan Sultan Veled, yazmış olduğu ilk mesnevisi *Velednâme*'siyle, bu hizmetlerini büyük ölçüde yerine getirmiş ve Mevlevîliği ve Mevlevî büyüklerini ebedileştirmiştir. Bahâeddin Veled, Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî, Şems-i Tebrîzî, Mevlâna ve Mevlevî halifelerinin, kendisinin çalışmaları ve eserleri neticesinde, genç ve ihtiyar herkes tarafından tanındıklarını ve bu sayede, herkesin yeniden mürit olduğunu; hepsinin de ölmüşken sözleriyle tekrar dirildiğini; daha önce anlaşılmayan sırların herkese malum olduğunu; onların hallerinin genç ve ihtiyar herkes tarafından anlaşıldığını söyler.

Sultan Veled, her şeyde olduğu gibi eserler yönünden de babasını takip etmiş, babasının divanının yarısı kadar bir divan; *Mesnevi*'sinin yarısı nispetinde, *Velednâme* veya *İbtidânâme*, *Rebabnâme* ve *İntihânâme* adlı üç mesnevi ve *Fihî Mâ Fih*'inin tarzında *Ma'ârif* adlı bir eser yazmıştır.

Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili olarak, *Velednâme*'sindeki kadar olmasa da *Rebabnâme* ile *İntihânâme* mesnevilerinde ve özellikle divanında azımsanmayacak derecede önemli bilgiler vermiştir.

Rebabnâme

Çalışma konumuz olan *Rebabnâme*, Sultan Veled'in kendi ifadesine göre, bir dostunun ısrarı üzerine kaleme alınmıştır. Esere, "Rebabın ağlayıp inlemesinden aşka ait yüzlerce çeşit nükteler dinleyin" beytiyle başlandığı ve rebap üzerine kurulduğu için bu ad verilmiştir. 700 (1301) yılında Mevlânâ'nın *Mesnevi*'si, yani remel bahrinin fâilâtün, fâilâtün, fâilün (fâilât) vezninde ve ilk mesnevide olduğu gibi nazım ve nesir olarak Farsça kaleme alınmıştır. Bir mukaddime ve 105 başlık veya makaleden oluşmaktadır; 8124 beyittir. Eserde ayrıca 162 Türkçe, 36 Arapça ve 22 Rumca beyit vardır.

Rebabnâme'de insanların Hak Teâlâ'nın emrine ve elçisinin sünnetine uygun olarak yaşamaları için öğütler verilmiş; *Kur'an*'ın ışığında çeşitli ibareler ve misaller getirilmiş ve tarikatla ilgili konular tekrar edilmiştir. Ayrıca Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili önemli bilgiler de verilmiştir. Bunlar aşağıda anlatılacaktır.

Eser, ilk olarak Ali Sultânî Gird Ferâmerzî tarafından yayımlanmıştır (*Rababnâme ez Sultan Veled*, Tahran 1377 hş.). 1996'da Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Sultan Veled* ve *Rebabnâme* adıyla tarafımızdan doktora çalışması yapılmış; ancak henüz yayımlanmamıştır. Ayrıca Niğdeli Hakkı Eroğlu Türkçeye çevirmiş; eski harflerle yazma halinde olan bu çeviri İsmail Koçak tarafından sadeleştirilip günümüz harflerine aktararak yayımlanmıştır [*Sultan Veled, Rababname* (Çev. Niğdeli Hakkı Eroğlu; Sadeleştirerek nşr.: İsmail Koçak), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2011].

Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevîlik

Sultan Veled, ilk mesnevisindeki kadar olmasa da *Rebabnâme*'sinde de Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili bazı önemli bilgiler vermiştir. Bunlar:

Sultan Veled, *Rebabnâme*'nin telif sebebini anlatırken, gönül ehlinin bir büyüğün "Hâce Senâfî'nin -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- *ilâhînâme*'si vezninde bir kitap yazmıştınız; Hüdâvendigâr Mevlânâ'nın -Allah, aziz sırrıyla bizi takdis etsin- *Mesnevî*'si vezninde çok okumaktan alışmış olan, (Dinle neyden nasıl şikâyet ediyor, ayrılıklardan hikâye ediyor) ve bu veznin mizaçlarına yerleşmiş ve kök salmış olduğu dostların düşüncelerine hürmet için de başka bir kitap telif etmeniz ümit edilir; çünkü söylemiş olduğunuz her şiir, o hazrete benzeme ve ona tabi olma yoluyla olmuştur; hem de bu vezinde bir kitap yazmak daha uygundur; zira tabi olma ve benzeme hususu bunda daha öz ve daha mükemmeldir" diye dua ve iltimasta bulunması ve "rebabın da Hz. Mevlâna'ya -Allah, aziz sırrıyla bizi takdis etsin- özgü ve onunla ilgili olması nedeniyle bu *Mesnevî*'ye rebap ile başlanıp temel atıldı."² diyerek eserini babasının *Mesnevî*'si vezninde kaleme aldığını anlatır ve Mevlâna'yı anar.

Ayrıca konu başlıklarında Mevlâna'yı anarken veya ondan tazminde bulunurken *العزیز* "Allah onun aziz sırrıyla bizi takdis etsin." ve ayrıca Seyyid Burhaneddin Muhakkık ve Şeyh Selahaddin'i anarken *بیرهما* "Allah o ikisinin sırrıyla bizi kutsasın."³ gibi dua cümlelerine yer verir, özellikle babasını okuyucularına ve müritlerine tanıtıp över.

Sultan Veled, iki konuyu anlattığı 5. makalenin son beyitlerinde, Şems-i Tebrîzî'den söz eder. Şems'in, bu sırada bakışıyla müritlerine kuşların sırrını duyacak yüzlerce Süleyman [kulağı] başışladığını; sabahın Rabbi Allah Teâlâ'nın, gayretinden dolayı ezelden onu gizlediğini; Hak'tan başka kimsenin onu bilmediğini söyler ve "Ne mutlu onu görenel!" diyerek onu görenlerin mutlu kimseler olacağını dile getirir. Ayrıca bütün dünya şeyhlerinin onun kulu olduğunu, onun başışıyla padişah olduklarını söyler ve Şems'i son derece över:

Ey oğul! Yüzlerce Süleyman [kulağı] bu sırada,
Sana başışladı Şemseddin bakışıyla.
O ezelden Hak'ın maşuku idi;
Gayretinden gizlemişti onu sabahın Rabbi.
Hak'tan başka kimse bilmez onu;
Ne mutlu o cana ki bir an gördü onu.
Bütün dünya şeyhleri onun kuludurlar;
Onun başışıyla ebedî padişah olurlar.⁴

صد سلیمانی درین عصر ای پسر
آنکه بود او از ازل معشوق حق
غیر حق او را نداند هیچ کس
جمله شیخان جهان بندهش بوند
چون ترا بخشید شمسالدین نظر
کرده از غیرت نهان رتالعلق
ای خنک جانی که دیدش یک نفس
از عطایش شاه پاینده شوند

Sultan Veled, 10. makede şarabın tesiri ve şarap içenlerin durumunu anlatırken, "[Bu beyitleri] tazmin ettim kendi beyitlerim içinde; şarabın yasaklanmış ve kötü olduğunu bilesin diye." buyurarak okuyucusunun sözlerini daha iyi anlaması için babasının *Mesnevî*'sinden tazminde bulunduğunu dile getirir:

همچنانکه گفت مولانای ما
باده نی در هر کسی شر میکند
گر بود عاقل نکوتر میشود
لیک چون اغلب بدند و ناپسند
حکم، غالب راست چون اغلب بدند
کردمش تضمین درین ابیات خود
در کتاب خویش بشنو ای فتا
بیادب را بیادبتر میکند
ور بود بدخوی بدتر میشود
بر همه می را محرم کردهاند
تیغ را از دست رهن بستندند
تا بدائی خمر ممنوع است و بد

Dediği gibi bizim Mevlâna'mız
Kendi kitabında; dinle ey delikanlımız!
Şarap herkese zarar vermez, lakin
Edepsizi daha edepsiz yapar [kesin].
[Şarap içen] akılıysa, daha akıllı olur;
Kötü huyluysa daha kötü huylu olur.
Fakat çoğunluk kötü ve fenadır;
O yüzden şarap herkese haram kılınmıştır.
Hüküm, çoğunluğa göredir; çünkü çoğunluk kötüdür, fenadır;
Bu yüzden kılıç yol kesenin elinden alınmıştır.
[Bu beyitleri] tazmin ettim kendi beyitlerim içinde;
Şarabın yasaklanmış ve kötü olduğunu bilesin diye!⁵

12. makede, konunun gereği Mevlânâ'dan alıntıladığı tazmin beytine yer verirken, onun her şeyi Allah'tan bildiğini, görenlerden, velilerden ve velilerin sevgililerinden olduğunu söyler ve babasını över:

یک چو مولانا حبیب اولیا
یک عدوی دین ز سلک اشقیا

Biri, Mevlâna gibi velilerin sevgilisi;
Biri, eşkıya takımından din düşmanı, şaki.⁶

14. makede, "Açlık, Allah'ın kendisiyle sıddıkların bedenlerini dirilttiği yemeğidir." hadisinin izahında Mevlâna'dan tazminde bulunurken, beyitleri aktarmadan önce, Mevlâna'nın büyük, kâmil ve bilge bir insan olduğunu söyler; ayrıca "Bu beyitleri burada tazmin ettim; bu mana halka açıklansın [istedim]." diyerek hem Mevlâ-

2 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 1; Sultan Veled, *Rebabnâme* (nşr. Ali Sultânî Gird Ferâmerzî), Tahran 1359 hş., s. 1-2. Not: Burada Mevlâna'dan tazmin edilen *Mesnevî*'nin ilk beytinin filleri (şikâyet mî koned, hikâyet mî koned), Nicholson neşrinde takdim tehir edilmiştir. Bkz. Mevlânâ Celâleddin Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (tsh. Reynold Alleyne Nicholson), Tahran 1371 hş, I, 1.

3 Bkz. Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme* s. 1, 75, 94, 132, 151, 157, 172, 244.

4 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 14 (B. 29-31), 15 (B. 1); Not: Bu beyitler; Sultan Veled, *Rebabnâme* (nşr. Ali Sultânî Gird Ferâmerzî) baskısında yoktur.

5 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 24 (B. 15-20); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 40 (B. 17-22). *Rebabnâme*'de tazmin edilen beyitlerle *Mesnevî*'deki beyitler arasında nüsha farklılığından olsa gerek bazı kelimeler ve hatta cümleler farklıdır. Bkz. Mevlâna, *Mesnevî-i Ma'nevî*, IV, 732 (b. 2156-2159).

6 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 27 (B. 21); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 45 (B. 9).

na'yi över hem de sözlerinin daha anlaşılır olması için babasından tazminde bulunduğunu dile getirir:⁷

آن کبیر و کامل و دانای ما ور خورد طالب سیهپوشی شود ناقص از زر برد خاکستر شود کفر گیرد کاملی ملت شود جهل شد علمی که در ناقص رود رفت خواهی اول ابراهیم شو تا شود بر خلق این معنی مبین	آنچنانکه گفت مولانای ما گر ولی زهری خورد نوشی شود کاملی گر خاک گیرد زر شود هر چه گیرد علتی علت شود جهل آید پیش او دانش شود در تو نمودیست آتش در مرو کردم آن ابیات را تضمین درین
---	---

Dediği gibi bizim Mevlâna'mızın bizim,
O büyüğümüz, kâmil ve bilgemiz bizim;
Eğer veli zehir yerse, bal olur;
Eğer talip yerse aklı kararır, deli olur.
Bir olgun, toprak tutsa altın olur;
Bir noksan, altın götürse kül olur.
Bir hasta neyi tutsa, hastalık olur;
Bir olgun küfre başlasa, din olur.
Bilgisizlik, onun yanına geldi mi bilgi olur;
Bilgi, eksik kişiye gitti mi bilgisizlik olur.
Sende Nemrutluk var, ateşe girme;
Girmek istersen, İbrahim ol önce.⁸
Bu beyitleri tazmin ettim burada;
Halka açıklansın diye bu mana.⁹

16. makede “İnsanların nefislerinde beyaz ve siyah devler vardır. Zina etmek, cana kıymak, haram yemek ve benzeri kötü haller siyah devler; dünyayı terk etmek, halkın beğenmesi amacıyla alenen ibadet, taat ve hayır işleriyle meşgul olmak gibi iyi haller de beyaz devlerdir...”¹⁰ konusunu işlerken Mevlâna'yı örnek verir ve onu son derece över. Bu arada Mevlâna Leyla olur, kendisi Mecnun. Beyaz ve siyah devlere karşı mücadelede Mevlâna Rüstem olur, savaşır, mücadele eder; çünkü onun gökyüzünde yüzlerce geniş yeri, sayısız melek ordusu vardır. Onun tahtı Arş'tır; levhanın üzerine kalemlerle her an binlerce çeşit, sayılamayacak kadar yazı yazmıştır. O, sürekli bir olan Rabb'inin emrini yazmıştır. Sekiz cennet ve yedi cehennem, onun önünde konmuş bir ayna gibidir. Cennet ehlinin cennetteki ve cehennem ehlinin duman içindeki şekli, iyi ve kötü, dost ve düşman, herkesin rütbesi o aynada görünmektedir.¹¹

بر چنین لیلی چو من مجنون شوی که ورا صد ارض واسع بر سماست بر سر میدان بی حدّ فلک میکشد هر دم هزاران گون رقم مینویسد دائم از امر احد همچو آیینه نهاده پیش رو صورتِ اهلِ جحیم اندر دُخان از بد از نیک و از یار و عدو	گر بگویم زین نسق مفتون شوی رستمی مانند مولانا کجاست بیعد دارد سپاه او از ملک تخت او عرش است و بر لوح از قلم کآن نیاید در شمار و در عدد هشت جنت هفت دوزخ پیش او صورتِ اهلِ جنان اندر جنان رتبت هر یک شده پیدا ازو
--	---

Bu türden bir söz söylesem, meftun olursun;
Böyle bir Leyla'ya benim gibi Mecnun olursun.

Mevlâna gibi bir Rüstem nerede?
Çünkü onun yüzlerce geniş yeri vardır gökyüzünde.
Onun sayısız melek ordusu vardır sayısız;
Uçsuz bucaksız gökyüzünde uçsuz bucaksız.
Onun tahtı Arş'tır; levhanın üzerine kalemlerle
Her an binlerce çeşit yazı yazmaktadır binlerce;
Çünkü o, sayılamaz, çoktur, sınırsızdır;
Sürekli Bir (Rabb)'in emrini yazmaktadır.
Önüne konmuş bir ayna gibi onun önünde
Sekiz cennet ve yedi cehennem onun önünde.
Cennet ehlinin cennetteki şekli,
Cehennem ehlinin duman içindeki şekli,
Rütbesi görünür onda her birinin
Dostun ve düşmanın, kötünün ve iyinin.¹²

Sultan Veled, 34. makede “Veliler kaplara benzer; aşk, marifet ve Hakk'ın cemali, [kapların içindeki] şarap gibidir. Şarabı tanıyan, kadeh, şişe, kâse ve testi gibi çeşitli kaplardan dolayı şarabı bırakmaz. Hangi kapta görürse görsün, onu tanır ve içtenlikle kabul eder; ama şarap içmeyen ve şarabı bilmeyen, onu belli bir kabın içinde kabul eder. O, şekle inanır, manadan uzaktır; kaba bakar, kabın içindekinden habersizdir. Peygamberlerin ve velilerin suretleri de kaplar gibidir. Bir peygamberi veya veliyi görüp seçen, ondan sonra başka bir veliyi görse, ondan yüz çevirir ve benim şeyhim falandır, sana inanmıyorum der. Hakikatte ise o lafını ettiği veliden de habersizdir; zira onlar, şeklen yüzbinlerce şekilde görünseler de manen bir nurdurlar. Mevlâna'nın -Allah aziz sırrıyla bizi takdis etsin- buyurdıkları gibi...”¹³ diyerek mezkûr konuyla ilgili *Dîvân-ı Kebîr*'indeki bir gazelinin üç beytini tazmin eder:

امسال درین خرقه زنگار بر آمد اینست که امسال عربوار بر آمد بنگر که چه خوش بر سر خمار بر آمد	آن سرخ قیایی که چو مه پار بر آمد وان ترک که آن سال به یغماش بدیدی آن باده همانست اگر جام بدل شد
--	---

O kırmızı kaftanlı [güzel] ki, geçen yıl ay gibi çıkmıştı;
Bu yıl, bu yeşil elbise içinde ortaya çıktı.
O yıl Yağma'da gördüğün Türk [güzeli],
Bu yıl Arap gibi ortaya çıktı.
Kadeh değiştiyse de o şarap ayıdır aynı;
Bak, şarapçı [pirin] başı üstünde ne de hoş çıktı.¹⁴

Devamında “Kin beslemek, Hakk'ı insanoğlunun gözünden uzaklaştırır, insanların Hakk'ı görmelerine perde olur. Nitekim garazı olamayan, kin beslemeyen yabancılar Hz. Yusuf'un -selam üzerine olsun- güzelliğinde kendilerinden geçtiler, onun için başlarını feda ettiler; ama kötü niyetli olan, kin ve düşmanlıkla dolu olan kardeşleri onun canına kastettiler ve onu kuyuya attılar.”¹⁵ konusunu işlerken de babasının *Mesnevi*'sinden bir beyit tazminde eder:

چون غرض آمد هنر پوشیده شد
صد حجاب از دل بسوی دیده شد

7 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 30 (B. 5-12); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 49 (B. 3-10).

8 Tazmin edilen beyitler için bkz. Mevlâna, *Mesnevî-i Ma'nevî*, I, 129 (B. 2603), 79 (B. 1609), 80 (B. 1613), 79 (B. 1612), 79 (B. 1606).

9 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 30 (B. 5-12); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 49 (B. 3-10).

10 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 32; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 52.

11 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 33 (B. 11-18); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 53 (B. 15-22).

12 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 33 (B. 11-18); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 53 (B. 15-22).

13 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 75; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 120-121.

14 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 75; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121; Mevlâna Celâleddin Muhammed, *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems* (tsh. Bed'uzzaman Furûzanfer), Tahran 1374 hş., I, 271 (Gazel 639/1,2 ve 4. beyitler). Not: *Rebabnâme*'deki beyitlerle mevcut kitaptaki beyitler arasında küçük farklılıklar vardır.

15 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76; Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 75; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121.

Kin beslendi mi hüner kaybolur gider;

Gönülden göze yüzlerce perde iner.¹⁶

Sultan Veled, alıntılanmış olduğu bu tazmin beyitleriyle hem Şems-i Tebrizî'yi anar hem de Şeyh Selâhaddin'i. "Peygamberlerin ve velilerin suretleri de kaplar gibidir. Bir peygamberi veya veliyi görüp seçen, ondan sonra başka bir veliyi görse, baş çevirir ve benim şeyhim falandır, sana inanmıyorum der. Hakikatte ise o lafını ettiği veliden de habersizdir; zira onlar, şeklen yüzbinlerce şekilde görünseler de manen bir nurdurlar." diyerek Şems ile Şeyh Selâhaddin'in farklı elbisede gelseler de, aynı kişi olduklarını anlatır. Ama kin besleyenler, onları farklı görür ve kardeşlerinin Yusuf peygambere yaptıklarını onlara da yapar, onları öldürmek isterler. Nitekim Mevlâna, Şems'i ve ondan sonra Şeyh Selâhaddin'i seçip bağlanınca, her iki veli de müritler tarafından reddedilmiş ve hatta ölümle tehdit edilmişlerdi.¹⁷

Aynı makalenin nazım kısmında konuyu biraz anlattıktan sonra babasının *Mesnevi*'sinden tazminde bulunur ve vahdeti yani velilerin bir olmaları konusunu babasından dinlemelerini öğütler:¹⁸

از زبان والد در مثنوی	شرح وحدت را شنو ای معنوی
تضمین	
چون ازیشان مجتمع بیی دو یار	هم یکی باشند و هم ششصد هزار
بر مثال موجها اعدادشان	در عدد آورده باشد بادشان
مفترق شد آفتاب جانها	در درون روزن ابدانها
چون نظر در قرص داری خود یکیست	وآنکه شد محبوب ابدان در شکست
تفرقه در روح حیوانی بود	نفس واحد روح انسانی بود
چونکه حق تئ غلبیم نوره	مفترق هرگز نگردد نور هو

Babamın dilinden *Mesnevi*'de

Ey manevi insan, vahdet şerhini dinle.

Onlardan iki dostu bir arada gördüğün zaman,

Onlar hem bir olurlar hem de altı yüz bin [o an].

Onların sayıları deniz dalgaları gibidir;

Onları sayıya sokan yeldir.

Ayrılrı canların güneşi de

Beden pencerelerimizin içinde.

[Güneş] kursuna bakarsan bizzat birdir;

Fakat bedenlerde gizlenen şüphe içindedir.

Ayrırlık hayvani ruhta olur;

Tek vücut olan insani ruhtur.

Çünkü Hak, nurunu saçmıştır onlara;¹⁹

O'nun nuru ayrılmaz asla.²⁰

Sultan Veled, burada babası Mevlâna'nın da buyurduğu gibi, Şems ve Selâhaddin gibi velilerin her ne kadar farklı elbiselerde ve bedenlerde gelmiş olsalar da aslında bir olduklarını söyler ve böylece babasıyla birlikte her üç büyüğünü de anmış olur.

Sultan Veled, 37. makalede "Velilerin sohbeti kişiyi veli, eşkıyanın sohbeti ise eşkıya yapar; zira ruh, ruhtan [bir şeyler] çalar, renk alır [onunla aynı renge girer]; 'üzüm üzüme baka baka kararır.' dedikleri gibi. Üzüm, ölü üzümünden renk alır, kararır, yani aynı renge girerse ruh, canlı ruhtan nasıl renk almaz, aynı renge girmez, aynı olmaz? İnsanlar, kendilerinden renk alamadıkları yani hoşlanmadıkları için alacadan ve uyuздan korkup kaçarlar. Fani bedenlere perhiz etmek, kaçınmak ne kadar gereklirse, baki ruhlara ondan daha fazla gereklidir. Nitekim demişlerdir:

Kötülerle fazla oturma; zira kötünün sohbeti,
Temiz olsan bile pisletir, kirletir seni.

İlim ve eğitimde esas, tekrar, anlayış ve idraktir; fakrde (varlıktan geçme ve yalnız Allah'a muhtaç olmada) ise asıl, sohbetir. Zira açık olarak görüyoruz ki insanoğlu, müminin sohbetiyle mümin, kâfirin sohbetiyle kâfir olur... Velilerin sohbeti, ibadetlerin en mükemmeli ve en faydalısıdır; zira eğer ibadetsiz, onlar tarafından kabul görürsen seçkindsindir ve eğer bu dünyadaki ibadetlerine rağmen, onlar tarafından reddedilirsene lanetlisindir. Bu durumun önemini ve öğüdünü İblis'ten almak gerekir; çünkü İblis, Âdem'e -selam üzerine olsun- âsi olunca, ebedî lanetlenmiş oldu." konusunu işlerken Mevlâna ve Şems'le ilgili önemli bilgiler verir. Bunlar; Mevlâna'nın tanıtılması, Şems'in ortaya çıkışı, Mevlâna ile buluşmaları, Mevlâna'nın müritleri bırakarak Şems'e bağlanması, Mevlâna'nın müritlerden uzaklaşması üzerine onların Şems'e haset etmeleri, buna rağmen Mevlâna'nın Şems'i övmeye devam etmesi; müritlerin hasetleri neticesinde bağış ve kerametten uzak kalmaları gibi birtakım kısa, ama önemli anlatımlardır.²¹

Evet, Sultan Veled, bu makalede Mevlâna'yı tanıtır ve onu son derece över. Mevlâna, kendisine gizli sırların aşikâr olduğu dünyanın kutbudur. Bu zamanda ilim, ahlak, yaratılış, lütuf ve hilim bakımından onun gibi bir kimse gelmemiştir; amelde de tekdir, eşsizdir. Onun gördüğünü, bir kimse ne görmüş ne de işitmiştir. Fakr âleminde onun gibi bir fakir gelmemiş, elden tutan da olmamıştır. Onun zatını anlatmak dile sığmaz.²²

Evet, bizim Mevlâna'mız dünyanın kutbu idi;

Gizli sırlar ona aşikâr idi.

Bu zamanda gelmedi ilimde onun gibi bir kimse;

Ne yaradılıştan ne ahlâkta ne de lütufta ve hilmde.

Amelde de tek idi âlemde;

Onun benzerini ne gördü ne de duydu bir kimse.

Onun gibi bir fakir, fakr²³ dünyasına

Ne geldi ne de [fakr] nasip oldu ona.

Zatını anlatmak sığmaz dile;

O hâlde ağzı kapamalı bu söze.²⁴

16 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76 (B. 5); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121 (B. 10); Mevlâna, *Mesnevi-i Ma'nevî*, I, 17 (B. 334).

17 Bkz. Bu konuyla ilgili bölümler: Sultan Veled, *İbtidâ-nâme* (çev. Abdülbâki Gölpinarlı), Ankara 1976 (Şems'le ilgili bölümler: 18, 19, 23, 30, 31, 32, 33, 96; Şeyh Selâhaddin'le ilgili bölümler: 37, 41, 47, 48, 59, 60, 61).

18 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76 (B. 19-26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 122 (B. 9-15).

19 Raşşeyhî'nin nurahu: Gerçekten yüce Allah, halkı karanlıktan yarattı; sonra ışığını onlara saldı. Bu ışık, kime değdiyse bugün doğru yolu bulan odur; kime değmediyse yanılmış gitmiştir. [Hadis-i şerif için bkz.: *Mesnevi ve Şerhi* (şrh. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1985, II, 80]

20 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76 (B. 19-26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 122 (B. 9-15); Tazmin edilen beyitler için bkz.: Mevlâna, *Mesnevi-i Ma'nevî*, II, 209 (B. 184-189).

21 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 81-88; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 130-141.

22 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 84 (B. 31-33), 85 (B. 1); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 135 (B. 11-15).

23 İnsanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlardan yoksun olması veya kendisini her zaman Allah'a muhtaç bilmesi anlamında tasavvuf terimi (Süleyman Uludağ, "Fakr", *DîA*, İstanbul 1995, XII, 132-134).

24 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 84 (B. 31-33), 85 (B. 1-2); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 135 (B. 11-15).

نی که مولانای ما قَطَبِ جهان
در زمان نامد چو او در علم کس
در عمل هم بود در عالم فرید
در جهان فقر چون او یک فقیر
وصفِ ذاتش مینباید در زبان

بود پیدا بر وی اسرارِ نهران
نی به خلق و خلق و لطف و حلم کس
کس ندید و نی شنید او را ندید
پای نهاد و نگشت او دستگیر
پس ببايد بست ازین گفتن دهان

Sultan Veled, Mevlâna'yı tanıttıktan sonra Şems'in Konya'ya gelişini ve onun kim olduğunu anlatır. Şems, Mevlâna'nın zamanında ortaya çıkmış bir gönül sahibidir; büyük ve kâmil bir şahlar şahıdır. Halk arasında lakabı Şems-i Tebrîzî'dir; ileriye gören, Nur'un²⁵ nuru, Rabb'in sırrıdır. Dünyada Allah'ın maşuku ve yâridir; ezelden Allah'ın özel [kulu] ve sevgilisidir.²⁶

Onun zamanında bir gönül sahibi ortaya çıktı;
Büyük ve kâmil bir şahlar şahıydı.
Halk arasında lakabı Şems-i Tebrîzî [idi],
İleriye gören, Nur'un nuru, Rabb'in sırrı [idi].
Cihanda Allah'ın maşuku ve istenilen [yâr]iydi,
Ezelden Allah'ın özel [kulu] ve sevgilisidi.²⁷

آمد اندر دور او صاحب‌دلی
نزد مردم شمس تبریزش لقب
در جهان معشوق و مطلوب خدا

یک شهنشاهی عظیمی کاملی
پیش بینا نور نور و سرّ رب
از ازل مخصوص و محبوب خدا

Şems, bir gün ansızın Konya'ya gelir, Mevlâna ile buluşur, onunla kucaklaşır. Mevlâna, Şems'i görür görmez ona âşık olur.

Bu arada Sultan Veled, Şems'i tasvir eder: Şems, güzel yüzlüdür; dudakları, dişleri ve kaşları mükemmeldir; gözleri nergis gibidir; baktığı zaman kişiyi öldürecek derecede etkilidir; sefası ve zevki eşsizdir; ağızı inci gibi dişlerle, sırlarla doludur, hürlere hayat başışlar. Tanrı, dünyada hiç bir göz görmesin diye onu gayretinden gizlemiştir.

Mevlâna, Şems'le buluşup görüştükten sonra ona yüz tutar, ona âşık olur. Şems Leyla, Mevlâna Mecnun olur. Onun olmadığı yerde Mevlâna da olmaz. Onun cemali olmadı mı hiç ışığı olmaz Mevlâna'nın; gece gündüz hiç ayrılmaz ondan. Onunla sohbet etmekten, onun meclisinde bulunmaktan hiç usanmaz. Balık gibi onun denizinde yaşar. Canıgönülden daima ona kulluk eder.

Mevlâna ile ansızın buluştukları zaman,
Her ikisi birbiriyle kucaklaştı [o an].
Âşık oldu görür görmez onun o yüzünü, simasını;
O dudaklarını, dişlerini ve o kaşlarını,
O öldürücü iki nergis gözünü,
O eşsiz sefasını, zevkini, [cümbüşünü],
O inciyle, sırlarla dolu ağızını,
Kendisiyle hürlere hayat başışladığı.
Ve onu ki Tanrı gayretinden gizlemiştir,
Dünyada hiç bir göz görmesin diye kendisini.
Ona yüz tuttu, ona vuruldu;
O Leyla, bu Mecnun oldu.
Onun olmadığı yerde bu da olamazdı;
Onun cemali olmadı mı olmazdı hiç ışığı.
Gece gündüz ondan hiç ayrılmazdı;
O sohbetten, o meclisten hiç usanmazdı.

Onun denizinde yaşardı balık gibi;
Canıgönülden daima ona kulluk ederdi.²⁸

هر دو را افتاد باهم اعتناق
وآن لب و دندان و آن ابروش را
وآن صفا و ذوق بیچونیش را
که بیخشیدی حیات احرار را
تا نبیند هیچ چشمش در جهان
گشت او لیلی و این مجنون او
بیجمال او نبودش هیچ نور
مینگشتی سیر هرگز زان تلاق
از دل و جان دایم او را بنده بود

چون به مولاناش شد ناگه تلاق
گشت عاشق چون بدید آن روش را
وآن دو چشم نرگس خونیش را
وآن دهان پر دُر اسرار را
وآنکه از غیرت خدا کردش نهران
رو بدو آورد و شد مفتون او
بیحضور او نبود این را حضور
بود با وی روز و شب بیافتراق
در یمش مانند ماهی زنده بود

Müritler ve Konya halkı, Mevlâna ile Şems arasındaki o samimiyeti ve sadakati, o sefayı ve vefayı, o coşkuyu, şevki ve muhabbeti görünce kıskançlıklarından kederlere batır, içten Şems'i kınamaya, çekiştirmeye başlarlar. Yaşlılar, ileri gelenler ve büyükler, hepsi, hep birlikte alenen şöyle derler:

İnsanlar görünce o sefayı, o sadakati,
O vefayı, coşkuyu, şevki ve muhabbeti,
Hepsi kıskançlıklarından battılar kederlere;
İçten başladılar kınamaya, çekiştirmeye.
Yaşlılar, ileri gelenler ve büyükler, her biri,
Hep birlikte açıkça, alenen şöyle demektedir:
“Ya Rabbi! Bu nedir, böyle eşsiz bir mürşit,
Canıgönülden böyle bir âsiye oldu mürit.
Biz, hiçbirimiz bir şey görmüyoruz onda;
Niçin hürmet ediyor böyle bayağı bir adama?
Onun ne sözü belli ne de hâli,
Nasıl diyelim ona görüş ehli?
Böyle bir kimseyi, meğerse büyüyle,
Ediyor kendisine sevgi dolu bir kimse!
Büyü yapmıştır kesin; yoksa ne sebeple
Onunla dost oldu da düşman gibi bizimle?
Biz ondan önce, ezelden birlikte idik,
Birlikte otururduk, arkadaştık, dost ve nedim idik.
Şimdi bizden yılandan kaçan adam gibi kaçıyor;
Daima onunla birlikte oturuyor, sırdaş oluyor.
Eğer büyü yapmasaydı, bu şekilde
Bizi küçültür, onu yüceltir miydi [bu derece]?”²⁹

وآن وفا و جوشش شوق و ولا
در ملامت آمدند از عین جان
گفته باهم در ملا این را چهار
گشتهاست از جان مریدی را مرید
از چه میدارد چنین دون را عزیز
چون بگویمش که هست از اهل دید
میکند بر خویشتن پُر مهر او
گشت با او دوست و با ما چون عدو
همنشین و مونس و یار و ندیم
با ویست او را همیشه همدمی
داشتی ما را مهین او را مهین

خلق چون دیدند آن صدق و صفا
جمله گشتند از حسد پُر اندهان
از شیوخ و از صدور و از کبار
چیست یارب کاینچنین شیخ فرید
هیچ ما در وی نمیبینیم چیز
نی درو قالی و نی حالی پدید
اینچنین کس را مگر با سحر او
جادویی کردست ورنی از چه رو
پیش از او بودیم باهم از قدیم
میرمد از ما چو از مار آدمی
گر نکردی جادویی که اینچنین

Sultan Veled, müritlerin ve Konya halkının, Mevlâna'nın kendisi eşsiz bir mürşitken, kendilerine göre, ne sözü belli ne de hâli,

25 Allah Teâlâ'nın ismi (Allah, göklerin ve yeryüzünün nurudur...; Kur'an'da Hz. Peygamber'in ismi veya lakabı (https://www.vajehyab.com).

26 Değirmençay, Sultan Veled ve Rebabnâme, s. 85 (B. 3-5); Sultan Veled, Rebabnâme, s. 135 (B. 16-18).

27 Değirmençay, Sultan Veled ve Rebabnâme, s. 85 (B. 3-5); Sultan Veled, Rebabnâme, s. 135 (B. 16-18).

28 Değirmençay, Sultan Veled ve Rebabnâme, s. 85 (B. 6-14); Sultan Veled, Rebabnâme, s. 135 (B. 19-20); 136 (B.1-7).

29 Değirmençay, Sultan Veled ve Rebabnâme, s. 85 (B. 15-25); Sultan Veled, Rebabnâme, s. 136 (B. 8-16); 137 (B. 1-2).

görüş ehli dahi olmayan böyle bayağı, âsi bir adama hürmet etmesine, canıgönülden ona mürit olmasına şaşırıp kaldıklarını ve “Acaba büyü mü yaptı da böyle ulu bir kimseyi kendisine bağladı; büyü yapmıştır kesin; yoksa ne sebeple onunla dost oldu da bizimle düşman gibi? Biz, Şems’ten önce, ezelden onunla birlikteydik, birlikte otururduk, arkadaşlık, dost ve nedim idik. Şimdi bizden yılandan kaçan adam gibi kaçıyor; daima onunla birlikte oturuyor, sırdaş oluyor. Eğer büyü yapmasaydı, bu şekilde bizi küçültür, onu yüceltir miydi?” diye kendi aralarında konuştuklarını; mevcut duruma bir mana veremediklerini, olayı anlayamadıklarını anlatır.

Sultan Veled, Mevlâna’nın, müritlerin bu sözlerine rağmen canıgönülden açık ve gizli, Şems’i övdüğünü ve övmeye devam ettiğini; onsuz bir nefes dahi almadığını, dünyada yaş, kuru, altın ve gümüş, neyi varsa ona bağışladığını söyler. Mevlâna’nın Şems’e olan aşkı günden güne daha da artar. Mevlâna, Şems’in olmadığı yere bir adım dahi atmaz; çünkü onun hazinesinden her an yüzlerce çeşit bağış ve ihsan almaktadır; ondan her an türlü türlü, sayısız keramet görmektedir:

Bunları söylediler; ama Mevlâna candan,

Açık ve gizli, perde olmadan,

Onu övüyordu hiç durmadan aşikâre;

Onsuz bir nefes dahi almıyordu gizlice.

Cihanda yaş, kuru, her neyi varsa

Altın ve gümüşten bağışlıyordu ona.

Ona olan aşkı artıyordu daima;

Onun olmadığı yere adım atmıyordu asla.

Her an yüz türlü bağış alıyordu ondan;

Onun esirgemediği hazinesinden, yeni yeni ihsan.

Ondan türlü türlü, sayısız keramet

Görürdü an be an; başka ne söyleyeyim ben!³⁰

این همه گفتند و مولانا ز جان مدح او میکرد دایم بر ملا هرچه بودش در جهان از خشک و تر واندرو عشقش فزون میشد مدام هر دمی میبرد ازو صد گون عطا نوع نوع از وی کرامت بیشمر	بیحجابی آشکارا و نهان یک نفس بیاو نمیزد در خلا بذل او میکرد از سیم و ز زر سوی غیر او نمیزد هیچ گام بیدریغ از گنج او نونو نوا دمبدم دیدی چه گویم من دگر
---	---

Sultan Veled, halkın Şems’in sahip olduğu hünerleri, Onun Hak’la yakınlığının nasıl, ne şekilde olduğunu, Hak’tan gizli gizli neler elde ettiğini göreceğiz gözleri olmadığını söyler; çünkü der, “o grup onun cinsinden değildi; hepsinin ayağı o yola karşı bağılıydı. Onlar usta, hünerli kuyumcu değillerdi ki mihenk olmadan altının ayarını bilsinler, inci ile taşın arasını ayırt etsinler. Onlar ölü gibiydiler; ölünlüğünün yanında acı ile tatlı birdir.”

Fakat halkta o göz yoktu ki

Görsünler onun sahip olduğu hünerleri:

Onun Hak’la yakınlığı nasıldır, ne şekildedir

Veya Hak’tan gizli gizli neler elde etmiştir?

Çünkü o grup onun cinsinden değildi;

Hepsinin ayağı o yola karşı bağılı idi.

Hünerli kuyumcu olmayan,

Nasıl bilir altının ayarını mihenk olmadan?

O, inci ile taşın arasını nasıl ayırabilir?

Ölünün yanında acı ile tatlı eşittir.³¹

تا ببینند او چه دارد از هنر یا چه دارد از خدا اندر نهان بود پای جمله بسته زان طریق کی شناسد بیمحک معیار زر هست یکسان پیش مرده خلو و مُر	لیک خلقان را کجا بود آن نظر قرب او با حق چگونہست و چسان زانکه جنس او نبودند آن فریق آنکه او صراف نبود پُرهنر کی کند فرق او میان سنگ و دُر
---	---

Sultan Veled, bundan sonra Hak erini Hak erinin bileceğini; din-sizin, din ehlini, dindar insanı sevmediğini söyler ve Mevlâna’nın, yolu görenlerden olduğu için Hakk’ı görmeye mahrem olduğunu, doğal olarak müritlerin böyle olmadıkları için bundan mahrum kaldıklarını anlatır ve bu arada babasını över. Devamla kişide güzellik olamadan güzeli, ruh olmadan da ruhu göremeyeceğini; Mevlâna’da o güzellik ve o ruh olduğu için o güzeli ve o ruhu gördüğünü hatırlatır.

Hak erini Hak eri bilir, belli;

Nasıl sever dinsiz, din ehlini?

Mevlâna yolu görenlerden idi;

Hakk’ı görmeye mahrem oldu tabi ki.³²

مردِ حق را مردِ حق داند یقین بود مولانا ز بینایانِ راه	کی شود ببیند مُحبّ اهل دین لاجرم شد محرمِ دیدِ اله
---	---

Sultan Veled, o devirde de büyüklerin olduğunu; ama küçükler gibi hakikatten habersiz olduklarını; Mevlâna’dan başka, o ünlü şeyhlerden hiç birinin Şems’i göremediğini söyler; “Çünkü Mevlâna işin ehliydi; onun cinsindendi, onun için onu gördü; o, kendisine ne dediye, onu Hak’tan bildi. Hakk’ı gördü; çünkü Hak’tan haberdardı; o dergâhın özel tercümanıydı.” der.

Sende güzellik olmalı ki göresin güzeli, cananı;

Sende ruh olmalı ki göresin ruhu, canı.

Gerçi o zamanlarda vardı büyükler;

Ama küçükler gibi habersizdiler.

O ünlü şeyhlerden hiçbiri onu göremedi;

Mevlâna’dan başka ki o, işin ehli idi.

O, onun cinsindendi, onun için gördü onu,

O ne dediye kendisine, Hak’tan bildi onu.

Hakk’ı gördü; çünkü Hak’tan haberdardı;

O dergâhın özel tercümanıydı.³³

آن نباید در تو تا بینی تو آن گرچه بودند اندر آن دوران کبار یک ندیدش زان شیوخ نامدار جنس بود او را ازانش دید او دید حق را چون ز حق آگاه بود	جان نباید در تو تا بینی تو جان بیخبر بودند ازو همچون صغار غیر مولانا که بود او مرد کار هر چه گفتش از خدا بشنید او ترجمانِ خاصی آن درگاه بود
--	---

Zamanın sultanı Mevlâna’nın söylediği her şey halkın inkârını ar-tırmıştı; çünkü onlar anadan kördüler; anadan kör olanın öyle bir ayı, öyle bir şahı, öyle bir dergâhı görmemesi, gören kişiyi asla şüpheye düşüremez veya onların cahilce hareketleri kendisini ca-hil edemez. Mevlâna, o grubun cahilliğinden haberdardı; o grubun cahilliğiyle cahil olamazdı. Çünkü o aslandı, savaş eriydi. Aslan na-sıl korkar kurtlardan; savaş eri, nasıl korkar yüz çocuktan? Tilkiler nasıl aslan avlar? Evet, yiğitlikten uzak olan zayıf ve âciz insanlar,

30 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 85 (B. 26-31); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 3-8).

31 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 1-5); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 9-13).

32 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 6-7) Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 14-15).

33 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 8-12); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 16-20).

öyle sıcak havada buz gibi donar kalırlar. Binlerce de olsalar, bir kişi bile değillerdir; birlikte düşman karşısında nasıl yirmi olabilirler? Topluluk, -tek bile olsa-, o yiğittir. Binlerce zayıf ve âciz insan, o bir kişi gibi değildir. Araplar, "Vâhidun ke'l-elf (bin gibi bir)." derler; ama o, hiç şüphesiz yüz binlerdir. Yüzbinlerce kör aya baksalar, yolu bir gören gibi olamazlar; çünkü o görüyor, onlar göremiyorlar. Evet, akıllı insanlar bunu bilir, anlarlar.

Her ne ki açıkladı o zamanın sultanı,
Her an artırmaktaydı halkın inkârını.
Anadan kör olanın görmemesi ayı,
Öyle bir şahı, öyle bir dergâhı,
Gören kişiyi hiç şüpheye düşürebilir mi?
Yahut kendisini cahillerden saydırabilir mi?
O grubun cahilliğiyle nasıl cahil olur?
Aslan nasıl korkar kurtlardan, nasıl olur?
Savaş eri, nasıl korkar yüz çocuktan?
Tilkiler nasıl avlarlar aslan?
Yiğitlikten uzak olan zayıf, âciz insanlar,
Öyle sıcak havada buz gibi donar kalırlar.
Bir kişi bile değillerdir, binlerce de olsalar;
Birlikte düşman karşısında nasıl yirmi olurlar?
Topluluk, tek bile olsa, o yiğit erdir;
Binlerce zayıf, âciz insan, o bir kişi gibi nasıl olabilir?
Araplar derler: "Vâhidun ke'l-elf (bin gibi bir);"
Bilakis, hiç şüphesiz o, yüz binlerdir."
Yüzbinlerce kör, aya baksalar,
Yolu bir gören gibi nasıl olurlar?
[Çünkü] o görüyor, onlar göremiyorlar;
Bu nasıl olabilir akıllılara örtülü, kapalı!
[Çünkü] o görüyor; onlar kör, göremiyorlar;
Bunu nasıl bilmez, anlamaz akıllı insanlar!³⁴

دم بدم انكارِ خلقان میفزود وآنچنان شاه و چنان درگاه را یا کند خود را ز سلک جاهلان کی فتند بر شیر از گرگان شکوه روبهان را کی شود شیری شکار از چنان گرمی چو یخ در سردیند	هرچه آن سلطان دوران مینمود گر نبیند کور اصلی ماه را هیچ بینایی فتند اندر گمان کی شود نادان ز جهل آن گروه کی ز صد کودک بترسد مرد کار جمع بستانی که دور از مردیند
کی برابر پیش دشمن بیستند کی هزار سست چون آن یک شود بلکه هست او صد هزاران بیگمان کی بود مانند یک بینای راه کی شود پوشیده این بر عاقلان	گر هزارانند یک هم نیستند جمع آن مردست اگرچه یک بود وآحد کالآلف گفته تازیان صد هزاران کور اندر دید ماه او ببیند و آن همه محجوب از آن

Sultan Veled, bundan sonra Mevlâna'yı Musa peygambere, Şems'i de Hızır'a benzeter ve Musa peygamberle Hızır arasında yaşanan olaydan ibret alınmasını, Mevlâna ve Şems arasındaki olayı da bu bağlamda değerlendirmeyi, Şems'i Hızır gibi görüp ona bağlanmayı öğütler.

Değil mi Musa, dünyada peygamberdi,
Her sorunu çözen, her sırrı bilendi.³⁵

نی که موسی بُد پیمبر در جهان کاشفِ هر مشکلات و رازدان

Hızır'ı inkâr etti o ünlü [resul-i emîn],
Gemiyi delip çocuğu öldürdüğü için.
Bu hikâye meşhurdur dünyada,
Gerek yoktur yeniden anlatmama.
O zaman şunu iyi bil ey değerli er sen;
Eğer gönül ehli isen, kendini beğenmişsen.
Her ne kadar olsan da âlim ve Hakk'ı bilen,
Derste daha önde olanlar vardır senden.
El üstünde el vardır ey birader,
Bunu iyi bil, yolda mahirsensin eğer.
Bu yolculuk uçsuz bucaksızdır, bitimsizdir;
Böyle bir yolda kalacak yeri kim bulabilir?
Eğer tuzağa bağlı değilsen kuş gibi,
Git, cahillik edip tamam görme kendini!
Haydi! Musa ile Hızır [kıssasın]dan ibret al;
Yanlız zannında ısrarcı olma, burada kal!
Kendini temizle, bulanıklıktan çık dışarı,
Ta ki kabul edesin, olmayasın inkârcı.
Musa gibi Hızır'ı görmezse,
Nasıl görünür o yüz köstebeğe?
Gören gibi birine gizli kalınca o güzellik, o cemal,
Nasıl görünür bir köre o olgunluk, o kemal?
Aklın varsa eğer, inanma buna;
Akıllı adam bu sözü nasıl alır [ha]!
Nefis Firavun'dur, Musa ise senin aklın;
Hû [Allah] katından elçi gibi gelmiş [aklın].
O, yüzlerce çeşit öğüt verir nefse:
"Ey kuyunun dibinde kalmış, çık yukarı!" diye.
Yüz tutma şeytanların tarafına, aşağılara;
Akıllılar gibi yürü git göklere, yukarılara.
Ta ki bu karanlık dünya mağarasından kurtulasın,
Çabucak, mertçe kendini şu kuyudan çıkarasın.
Yusuf gibi beden kuyusundan çıkar başını,
Ta ki yokluk âleminde olasın varlık padişahı.
O, tamamen yok olan yokluk değildir;
O, beka kaynağı olan yokluk [âlemi]dir.³⁶

در شکستِ کشتی و قتلِ پسر نیست حاجت تا کنم از نو بیان گر تویی از اهل دین نی خودپسند	کرد انکارِ خضر آن نامور هست مشهور این حکایت در جهان پس بدان این را نکو ای ارجمند
هست سابقتر ز تو اندر سبق این یقین دان اگرچه چستی در طریق کی بیاید در چنین ره کس مقرر رو مبین خود را ز نادانی تمام در گمان کژ ممان زین پس مقرر تا نمائی متکر و گردی مقرر	گرچه گردی عالم و بینای حق دست بر بالای دست است ای رفیق بیحدست و بینهایت این سفر همچو مرغ ار نیستی بسته به دام گیر عبرت هان ز موسی و خضر صاف کن خود را برون آ از کدر
کی بود بر کورموش آن رو پدید کی شود پیدا به کوری آن کمال مرد عاقل این سخن را کی خرد آمده همچون رسول از پیش هو	مثلِ موسیئی خضر را چون ندید چون ز بینا گشت پنهان آن جمال این مکن باور اگر داری خرد نفس فرعون است و موسی عقل تو
کای بمانده زیر چه بالا برآ سوی علیین روان شو چون عقول هین به مردی خویش را زین چه جهان تا که گردی در عدم شاه وجود آن عدم کانست سرچشمه بقا	میدهد صد گونه پند او نفس را جانپ دیوان مکن رو در سُقول تا رهی زین غار تاریک جهان همچو یوسف سر زن از چاه وجود آن عدم نی کان بود کلی هبا

34 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 13-23); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 138 (B. 1-11).

35 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 24); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 138 (B. 12).

36 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 88 (B. 4-22); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 140 (B. 13-17); 141 (B. 1-13).

40. makalede, "Hak eri için söz söylemek, konuşmak perde ve sikkintidir; susmakta yüz binlerce iç ve dış giysisi [zahir ve batın] ve uçsuz bucaksız, sınırsız âlemler vardır. Bu yüzden Peygamber'e -selamı üzerine olsun- "tebliğ et" diye hitap geldi; zira onun zevki ve rahatı susmakta idi, konuşmayı sevmezdi. Her ne kadar sana sikkinti verse de söyle, konuş diye emir geldi; konu da halk senin sözlerinle hayat bulsun ve bilgi hazinesine kavuşsun. Şu halde kim susmakta konuşmaktan daha fazla zevk alıyorsa, anlaşılımıştır ki o erlerden başış ve ihsan almıştır. Nitekim Mevlâna -Allah aziz ruhuyla bizi takdis etsin- şöyle buyurmuştur." diyerek babasının bir rubaisinden bir beyit tazmin eder:³⁷

Herkes konuşmayı, söz satmayı arzular;
Ben ise onun kulu kölesiyim, konuşmaz, susar.³⁸

چنانکه مولانا قدسناالله بیره العزیز میفرماید :

هر کس هوس سخن فروشی دارد
من بنده آنم که خموشی دارد

Sultan Veled, 41. makalede "İnsan Hak'ta gark olup Hak'tan başkasından temizlendi mi onun cisminde, her ne kadar cisim görüyor- san da cisim deme; çünkü can galip oldu mu, cisim de can hük- müne girer; çünkü 'Hüküm galibedir.' Nitekim dirhemde gümüş galip yani fazla olursa, onun tamamını gümüş sayarlar. Görmez misin tuzlaya ölü bir hayvan düşse tuz olur? Yaratılmış olan tuzla [içine düşen] şeyleri değiştiriyor, tuza dönüştürüyorsa, niçin Ya- radan'ın aşk denizine gark olan değişmesin, Hakk'ın nuruna dö- nüşmesin? Fakr (yokluk) açıklamaya, şerhe sığmaz ve anlatmayla anlaşılır, bilinmez; ancak fakr ile ilgili sözlerden kişide onu isteme ve arama konusunda bir rağbet ve gayret ortaya çıkar. [Allah'a] kavuşmuş şeyhlerin dediği gibi, 'tatmayan bilmez'. Uçsuz bucaksız denize dar bir borudan nasıl bakılabilir? Bilakis söz ve beyan fakrın perdeleridir. Nitekim Mevlâna -Allah aziz ruhuyla bizi takdis etsin- şöyle buyurmuştur." deyip konuyla ilgili olarak babasından iki beyit tazmin eder ve kendi sözünü desteklemiş olur:³⁹

چنانکه حضرت مولانا قدسناالله بیره العزیز می فرماید :

سخن که خیزد از جان ز جان حجاب کند
بیان حکمت اگرچه شگرف مشعلها بیست ز آفتاب حقیقت بیان حجاب کند

Candan çıkan söz, candan hicap eder.

Dil, inciden ve deniz kıyısından hicap eder.

Hikmeti anlatmak, büyük bir meşaledir; ama

Beyan, hakikat güneşinden hicap eder.⁴⁰

Sultan Veled, 52. makalede de babası Mevlâna'yı anar ve Mevlâ- na'nın Şeyh Selâhaddin hakkında söylediği övgü dolu sözlerini

aktarır. Aslında konu Bâyezid'in eriştiği makam olup bu makama nasıl ulaştığı ve başkasının bu makama nasıl ulaşabileceğidir. Bâ- yezid, yıllarca mücahededede bulunmuş, çalışıp çabalamış ve öyle bir makam erişmiştir ki sonunda "Leyse fi cubbeti gayrullah." yani "Cübbemin altında Allah'tan başkası yoktur." demiştir. Mevlâna'ya göre; onun mücahedesinin birazı bile anlatılacak olsa yüzlerce deftere sığmaz. Ancak doğru, samimi ve olgun bir velinin hizmetine girilirse, mücahedesiz ve zahmetsiz asıl müşahedeye ulaşılabilir. Bu veli de Şeyh Selâhaddin'dir. Şeyh Selâhaddin, Rum kay- seridir yani Anadolu'nun sultanıdır. Eğer kişi, ona âşık olursa Hay ve Kayyum olan Allah'la bir olur yani o da Bâyezid gibi "Cübbemin altında Allah'tan başkası yoktur." der. Şeyh Selâhaddin vuslat sul- tanıdır; kişi, onun yanında ayrılıktan söz etmemelidir; aksi hâlde bu sözden mahrum kalır. Sultan Veled, bu konuyla ilgili olarak yani bu makama erişmek için Mevlâna'nın "Riyazet yoktur; bizim katı- mızda her şey lütüftür, başıştır." dediğini de aktarır:

"Kul ile Hak arasında, karanlıktan yetmiş bin ve aydınlıktan da yet- miş bin perde vardır. Her kavim öyle bir perdede yok olmuştur ki ondan başkası ondan çıkamaz ve ondan başkasını batıl ve yoldan sapmış sayarlar. Bu sınırsız perdelerden geçmek için çok müca- hede etmek, çalışıp çabalamak, zahmet çekmek gerekir. Nitekim Allah'ın rahmeti üzerine olsun Bâyezid, otuz yıl çöllerde ot yedi. Eğer mücahedesinin kalan kısmına başlanacak olsa yüzlerce def- tere sığmaz; ancak azdan çok bilinebilir; bir avuç buğdaydan bir ambar (buğday) bilindiği gibi. Fakat doğru, samimi ve olgun bir ve- linin hizmetine girilirse, mücahedesiz ve zahmetsiz asıl müşahe- deye ulaşılabilir. Nitekim Mevlâna'nın Şeyh Selâhaddin için -Allah o ikisinin aziz sırrıyla bizi takdis etsin- söylediği gibi:"

گر عاشقی روی قیصر روم شوی
از هجر مگو به پیش سلطان وصال
اومید بود که حی قیوم شوی
میترس کرین حدیث محروم شوی

Ne zaman ki Rum kayserine âşık olursun,

Belki [o zaman] Hay ve Kayyum olursun.

Ayrılıktan söz etme vuslat sultanının yanında;

Kork; çünkü bu sözden mahrum olursun.⁴¹

Yine buyuruyor ki: ریاضت نیست، پیش ما همه لطف است و بخشایش

"Riyazet yoktur; bizim katımızda her şey lütüftür, başıştır."⁴²

Sultan Veled, "Şeyhin sohbeti, kişiyi Allah'a ulaştırmada salih amelden daha üstündür..." konusunu işlediği 54. makalede Mevlâna'dan tazminde bulunmadan önce okuyucusuna canı gönülden Mevlâna'ya yüz tutmasını öğütler ve Mevlâna'yı sultan olarak ta- nıtıp över. Mevlâna'dan aşağıdaki 10 beyti tazmin ettikten sonra yine onu ve sözlerini över. Ayrıca tazmin beyitlerinden sonra, söz

37 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 94; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 151.

38 Mevlâna'nın rubaisinin ikinci beytidir. Bu beyitle *Dîvân-ı Kebîr*'deki beytin fiilleri farklıdır. Bkz. Mevlâna, *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*, II, 1332 (Rubai 742):

شاهیت که تو هرچه بپوشی داند
بی کام و زبان گر بخروشی داند
هر کس هوس سخن فروشی داند
من بنده آنم که خموشی داند

Öyle bir şah vardır ki sen ne gizlersen bilir;
Damaksız ve dilsiz kükresen de bile bilir.
Herkes konuşmayı, söz söylemeyi sever;
Ben, onun kulu, kölesiyim ki susmayı bilir.

39 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 97 (B. 9-10); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 154-155 (B. 10-11).

40 Mevlâna, *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*, I, 371 (Gazel 921/1-2. beyitler).

Gölpınarlı, beyitleri farklı çevirmiştir. Aşağıdaki çeviri, tarafımızdan Gölpınarlı'nın mensur çevirisinden nazma dökülmüştür: Mevlâna Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâkî Gölpınarlı), Ankara 1992, III, 143.

Candan çıkan söz, cana perdedir.
Dil, inciye, deniz kıyısına perdedir.
Hikmeti anlatmak, gerçi büyük bir meşaledir; ama
Beyan etmek, anlatmak, hakikat güneşine perdedir.

41 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 131-132; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 208.

42 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 132; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 208.

konusu beyitlerin, anlattığı konuya delil getirmek için alıntılan-
ğını söyler ve devamla okuyucusuna, babasının sırlarından nasip
alabilmesi ve konuyu daha iyi anlayabilmesi için sır kulağını açıp
onun sözlerini dinlemesini; ancak bu şekilde tereddütten ve şüp-
heden kurtulabileceğini bildirir. Sultan Veled, ayrıca sözlerinin kad-
din ve erkek herkesin, bütün insanların katında kabul görmesi için
babasının sözlerini kanıt olarak getirdiğini yineler ve “[Allah’a] ka-
vuşanlar ve veliler de böyledir.” diyerek babasının velilerden, Allah’a
kavuşan erlerden olduğunu anlatır:⁴³

از دل و جان رو بدان سلطان گرو
شیر حقی پهلوانی پردلی
اندر آ در سایه نخل امید
کش نتاند برد از ره ناقلی
روح او سیمرغ بس عالی طواف
هیچ آن را مطلع و مقطع مجو
فهم کن والله اعلم بالصواب

برگزین تو سایه خاص اله
خویشتن را مخلصی انگیختند
تا رهی از دشمن پنهان ستیز
سبق یابی بر هر آن سابق که هست

کرده شد تضمین در اینجا ای فتا
تا شوی با بهره از اسرار او
تا شوی پاک از تردد وز گمان
تا شود مقبول پیش مرد و زن
کز خدایشان بود صد کاروکیا

شرح این معنی ز مولانا شنو
گفت پیغامبر علی را کای علی
لیک بر شیر می مکن هم اعتماد
اندر آ در سایه آن عاقلی
ظل او اندر زمین چون کوه کاف
گر بگویم تا قیامت نعت او
در بشر روپوش کردهست آفتاب

یا علی از جمله طاعات راه
هر کسی در طاعتی بگریختند
تو برو در سایه عاقل گریز
از همه طاعات اینت بهترست

بهر استشهد آن این بیتها
گوش بر بگشا شنو گفتار او
تا شود بر تو مشرح این بیان
گفت او گردد گواه گفت من
همچنین هم واصلان و اولیا

Bu mananın şerhini dinle Mevlâna'dan;
Yüz tut o sultana gönülden, candan.⁴⁴

Peygamber, Ali'ye dedi ki: "Ey Ali!

Allah'ın aslanısın, cesursun, pahlivansın;

Fakat aslanlığına güvenme,

Gel ümit ağacının gölgesine.

Gir, o akıllının gölgesine ki

Onu yoldan çıkaramaz hiçbir rivayetçi.

Onun gölgesi Kaf Dağı gibidir yüzünde;

Onun ruhu Anka'dır, gezip dolaşan yükseklerde.

Onun sıfatlarını söylesem kıyamete kadar,

Arama, onun ne başı ne de sonu var.

Güneş, insanlar arasında yüzünü örtmüş, gizlemiştir;

Anla; doğrusunu en iyi Allah bilir.

Ey Ali! Yoldaki tüm ibadetler içinden

Allah'ın has kulunun gölgesini seç sen.

Herkes bir çeşit ibadete sarılmış;

Kendisine bir kurtuluş yolu hazırlamış.

Sen git, bir akıllının gölgesine sığın;

Ta ki gizli savaşan düşmandan kurtulasın.

Bu, bütün ibadetlerden daha iyidir sana;

Önde gidenlerin önüne geçersin [bununla].⁴⁵

Ona delil getirmek için bu beyitler,

Tazmin edildi burada ey yiğit[ler].

Sır kulağını aç, dinle onun sözlerini;

Ta ki onun sırlarından olasın nasipli.

Ta ki bu beyan sana açıklansın,

Ta ki tereddütten ve şüpheden kurtulasın.

Onun sözü, kanıttır benim sözümlün,

Ta ki kadın ve erkeğin katında kabul görsün

[Allah'a] kavuşanlar ve veliler de böyledir.

Allah'tan onlara yüzlerce saltanat erişir.⁴⁶

Sultan Veled, 56. makede Seyyid Burhaneddin Muhakkık'ın, "Al-
lah yolunun sonu ve bitimi var mıdır?" diye sorulan bir soruya ver-
diği cevabını aktarır ve böylece şeyhi anmış olur:

Seyyid Burhaneddin Muhakkık'a, "Allah yolunun sonu ve bitimi
var mıdır?" diye sordular. O da cevaben "Yolun sonu vardır, fakat
menzilin sonu ve bitimi yoktur, çünkü Allah'ın yolu sensin ve se-
nin de varlığından ve benliğinden geçmen gerekir. Ancak Hakk'a
ulaştığın vakit, kuşkusuz onun bir sonu olur. Gerçek talep ve seyir,
bulduktan sonradır; vuslat yolunun sonu yoktur. Kendinden geç-
mek olan birincisine seyrun il'allah yani Allah'a yolculuk; vuslattan
sonra olan sonuncusuna da seyrun fi'llah yani Allah'ta yolculuk
derler." buyurdu.⁴⁷

Üç farklı konunun işlendiği 58. makede, "Nefsinden ve varlığın-
dan kurtulmanın yanında dünya ve ahiret, aynı oldu; çünkü o Hakk'ın
nuruna garazsız ve sebepsiz bakıyor; her ikisi de Hakk'ın sanatı-
dır. Bu yüzden onun yanında iki dünya birdir, aynıdır." konusunu
işlerken babasından tazminde bulunur ve "Mevlâna'nın -Allah aziz
sırrıyla bizi takdis etsin- buyurdıkları gibi..." deyip tazmin beytine
yer verir:⁴⁸

Bu dünya da öbür dünya da bir cevher[den]dir;

Hakikatte küfür, din ve mezhep yoktur.⁴⁹

چنانکه حضرت مولانا قدسناالله بسره العزیز می فرماید که

این جهان و آن جهان یک گوهر است در حقیقت کفر و دین و کیش نیست

Sultan Veled, 63. makede "Hakk'ın kuluna olan bağıışı ezeli ve
inayetidir; amel ve ibadet bahanedir..." konusunu işlerken, baba-
sının *Fihî Mâ Fih*'inden "Mevlâna -Allah aziz sırrıyla bizleri takdis
etsin- buyurmuşlardır." diyerek alıntı yapar, daha sonra bu konuyu
ayrıntılı bir şekilde nazma döker:⁵⁰

Hakk'ın kuluna olan bağıışı ezeli ve inayetidir. Amel ve ibadet ba-
hanedir; ancak çoğu kimsenin amelle meşgul olmaları da Hakk'ın
inayetindedir ve daha fazla netice verir ve onlarda huzur ve refah
ortaya çıkarır; amelden elde ettiklerini de amelden değil bahttan
bilmek gerekir; birçok kimse amel ettikleri halde bir şey kazan-
amadılar. Nitekim Mevlâna -Allah aziz sırrıyla bizleri takdis etsin-
buyurmuşlardır ki "İnsanoğlu yüz binlerce amel ve mücahededen
sonra Allah'a kavuştuğu zaman gördü ki o ibadetler, kendisine ge-
len ihsanlar karşısında bir hiçtir. Neticede bu, ona amelinden değil

43 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 146 (B. 26-31), 147 (B. 1-11); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 231 (B. 19-21), 232 (B. 1-14).

44 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 146 (B. 26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 231 (B. 19).

45 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 146 (B. 27-31), 147 (B. 1-6); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 231 (B. 1-2), 232 (B. 1-9); Mevlâna, *Mesnevî-i Ma'nevî*, I, 146-147 (B. 2959-2968). Not: *Rebabnâme*'de tazmin edilen beyitlerle neşredilen *Mesnevî-i Ma'nevî*'de beyitler arasında küçük farklılıklar vardır.

46 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 147 (B. 7-11); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 232 (B. 10-14).

47 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 151-153; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 239-242.

48 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 157; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 247-248.

49 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 157; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 248; Mevlâna, *Kulliyât-ı Divân-ı Şems*, I, 197 (Gazel 425/2. beyit).

50 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 172-175; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 271-276.

bahtından [nasip] olduğu malum olur.⁵¹ Örneğin birine bir vukıyye [para]⁵² karşılığında bir şehir ekmeği verseler, bilir ki, bir şehir, bir vukıyye ekmeğin karşılığı değildir, bir vukıyye ekmeğin fiyatı bellidir, bir şehrin değeri ona nispet edilemez.

Dr. İbrahim Nettekım, bu konuyu ele alırken, "Eğer bir vukıyye ekmeği bir şehre verseydik, şehir ekmeğin karşılığı değildir, bir vukıyye ekmeğin fiyatı bellidir, bir şehrin değeri ona nispet edilemez." diye yazıyor. Bu konuyu ele alırken, "Eğer bir vukıyye ekmeği bir şehre verseydik, şehir ekmeğin karşılığı değildir, bir vukıyye ekmeğin fiyatı bellidir, bir şehrin değeri ona nispet edilemez." diye yazıyor. Bu konuyu ele alırken, "Eğer bir vukıyye ekmeği bir şehre verseydik, şehir ekmeğin karşılığı değildir, bir vukıyye ekmeğin fiyatı bellidir, bir şehrin değeri ona nispet edilemez." diye yazıyor.

آنکه نیک است از قدم او نیک بُد
آن بُدی از وی نگشت اکنون پدید
کز ازل بُد بود او و ناسزا
اهل تقوی چون برند از حق عطا
بود لایق جان پاکش جود را
اتفاقاً گر رسیدش در تقی
گر نکردی این عمل اندر جهان
از ازل آمد چنین اینجا نشد
داند این آنکس که او را هست دید
تا ابد هم بد بود او را جزا
آن عطا نبود ز تأثیر تقا
ز آن رسانید ایزدش مقصود را
از تقی مشمر که هست آن از خدا
جان او آن سود بُردی بیزبان

İyi olan kimse, ezelden iyi idi;
Ezelden geldi böyle; burada olmadı iyi.
O kötülük [de] şimdi ortaya çıkmadı;
Gören kimse bilir bunu[ın aslını];
Ezelden kötü ve alçak olan kişinin
Cezası da kötü olacaktır sonsuza değin.
Hak'tan bağış aldılarsa takva ehli [olanlar],
Takvadan dolayı değildir o bağışlar.
Onun temiz ruhu bu cömertliğe layık idi;
Tanrı, ona istediğini o yüzden verdi.
Tesadüfen erişmişse de [bir kimse] takvaya,
Onu Hak'tan bil, takva[ılı oluşun]dan sayma.
Eğer bu ameli dünyada yapmasaydı,
Onun canı, onu zararsız kazanacaktı...⁵³

65. makalede, "Dünya, ahiretin tarlasıdır." hadisini izah ederken, kendi sözünü pekiştirmek için yine Mevlâna'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inden bir beyit tazmin eder:⁵⁴

درخت و برگ بر آید ز خاک این گوید که خواجه هرچه بکاری ترا همان روید

Topraktan ağaç ve yaprak çıkar ve şunu der:
Efendi! Ne ekersen, sana o biter.⁵⁵

Sultan Veled, 86. Makalede "Senin en şiddetli düşmanın, iki yanının arasında bulunan nefsendir; Allah'ın yardımı olmadan, güç ve kuvvetle onu öldürmek mümkün değildir..." başlığında sözünü pekiştirmek için yine Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden bir beyit tazmin eder:⁵⁶

أَطْبُوا الرِّزْقَ فِي أَسْبَابِهِا وَاذْخُلُوا الْأوطَانَ مِنِ أَبْوَابِهِا

Rızıkları sebeplerde arayın, dileyin:
Evlere kapılarından girin.⁵⁷

Sultan Veled, 89. makalede "Koku, menzile götürür [gidilecek yere rehberlik eder]. Nitekim kedi, etin kokusuyla ete ulaşır. Koku alma duyusu olan kimse can kokusundan cana kavuşur." konusunu işlerken "Mevlâna'nın -Allah aziz sırrıyla bizi takdis etsin- buyurduğu gibi..." diyerek babasının konuyla ilgili bir gazelinden iki beyti tazmin eder:⁵⁸

چنانکه مولانا قدسناالله بیزره العزیز میفرماید :

پیرهن یوسف و بو میرسد وز پی این هر دو خود او میرسد
بوی می لعل بشارت دهد کز پی من جام و کدو میرسد

Yusuf'un gömleği ve kokusu geliyor;
Bu ikisinin peşinden kendisi geliyor.
Lâle renkli şarabın kokusu müjde veriyor;
Benim arkamdan kadehle [şarap] testisi geliyor.⁵⁹

Sultan Veled, ayrıca konunun daha iyi anlaşılması için Mevlâna'dan tazminde bulunduğunu söyler ve babasının konuyu son derece güzel anlattığını dile getirir. Ayrıca Mevlâna'nın doğrulukta ve samimiyette eşsiz olup büyüklerin haslar hası olduğunu bildirir:⁶⁰

Ey arkadaş! Bunun sonu yoktur asla;
Yürü git sonsuza dek bu nadir yolda!
Biz burada iken bir haber geldi:
Bir kendini bilmez kesmiş bizim gelirimizi.
Bundan dolayı dostların canları sıkıldı;
Hepsi de şaşkınlıklarından dudaklarını ısırdı:
Böyle bir cüret kimsede görülmemiştir ki!
Böyle küstah nasıl davranır görüş ehli?
Şüphesiz o [adam] kördür ki bu işi yaptı;
Cahilliğinden erlerle harbe girişti, savaş çıkardı!
O, bu işinden dolayı başını kurtaramayacaktır kesin;
Baş da nedir ki? Onda ne baş kalacak ne din!
Şefkatle dedim onlara: Ey insan topluluğu!
Yine gaflete dalıp kaybettiniz yolunuzu!
Dünyevî bir eksiklik yüzünden alçaklar gibi niçin
Gam ve kedere düştünüz? Dikkat edin!
Eğer siz din konusunda sağlam iseniz,
Dünya için nedir bu derdiniz, tedbirsizliğiniz?
Bilakis sevinmelisiniz hepiniz [burada],
Böyle bir yol kesiciden kurtulduğun kolayca!
Bunun için buyurdu bizim Mevlâna'mız;
Doğrulukta ve samimiyette eşsizdir [hünkârımız]:
Düzenbaz bir düşman alıp götürürse malını,
Götürmüş olur bir eşkiya bir eşkiyayı.
Bir hırsızcağız yılan çaldı bir yılan avcısından;
Onu ganimet saymaktaydı ahmaklığından.
O yılan avcısı kurtulmuştu yılanın sokmasından;
Hırsızını [soktu] inleye inleye öldürdü o yılan.
Yılan avcısı onu gördü, tanıdı ve bildi;

51 Mevlâna Celâleddin Muhammed, *Fihî Mâ Fih*, s. 52-59 (11. Bölüm).

52 Ukiyye/Vukıyye: Eski bir ağırlık ölçüsü birimi; ukiyye ntlin on ikide biridir. VI. (XII) yüzyılda Alanya ukiyyesi 15 dirhemdi. Bir Karatay vakfiyesinden 651'de (1253) Kayseri ukiyyesinin 100 dirhem olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü kadarıyla XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklularının ukiyyeleri 100 dirhemdir (Cengiz Kallek, "Ukiyye", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 67-70).

53 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 172 (B. 27-30), 173 (B. 1-3); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 272 (B. 4-10).

54 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 178; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 280.

55 Mevlâna, *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*, I, 370 (Gazel 916/1. beyit).

56 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 237 (B. 32); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 378 (B. 18).

57 Mevlâna, *Mesnevî-i Ma'nevî*, III, 455 (B. 1466). *Mesnevî*'de ikinci mısraın başındaki vav harfi yoktur. Beytin ikinci mısraında Bakara suresi 189. ayete işaret de vardır: وَأَتُوا النَّبِيَّاتِ مِنَ أَبْوَابِهِا...Evlere kapılarından girin...

58 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 244 (B. 7-8); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 390 (B. 4-5).

59 Mevlâna, *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*, I, 399 (Gazel 997/1-2. beyitler).

60 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 246 (B. 12-20); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 393 (B. 9-20), 394 (B. 1-6).

İçinden “Bunu benim yılan yapmış” dedi.
İçimden dua ediyor, istiyordum,
Onu bulup yılanı ondan alayım diyordum.
Allah’a şükürler olsun ki kabul olmadı o dua;
Ben zarar sandım, o kâr oldu [bana].
Nice dua vardır ki zarardır, yok olmaktadır; ama
Pak ve münezzehten Tanrı duymaz keremi dolayısıyla.⁶¹

تا ابد میرو درین نادر طریق
که برید ادرار را یک بینظر
جمله گشتند از تعجب لب گزان
کی چنین گستاخ چنین اهل دید
میکنند از جهل با مردان نبرد
سر چه باشد نی سرش ماند نه دین
باز گم کردید از غفلت طریق
در غم و در غصه افتادیت هان
بهر دنیا چیست این درد و غبین
کز چنین رهن شدید آسان جدا
آنکه بود او فرد در صدق و صفا
رهزنی را برده باشد رهزنی
زابلهی آنرا غنیمت میشمرد
مار کشت آن دزد او را زار زار
گفت کز جان مار من پرداختش
کش بیابم مار بستانم ازو
من زیان پنداشتم آن سود بُد
وز کرم مینشود یزدان پاک

این ندارد هیچ پایان ای رفیق
اندرین بودیم ما کآمد خبر
حالت یاران بهم بر شد از آن
کاینچنین جرأت ز کس نآمد پدید
بیگمان کورست ان کاین فعل کرد
سر نخواهد برد ازین فعل او یقین
گفتم ایشان را ز شفقت کای رفیق
از چه از نقصان دنیا چون خسان
گر شما هستید اندر دین متین
بلکه شادی کرد باید جمله را
بهر این فرمود مولانای ما
گر برد مالت عدوی پُر فنی
دزدکی از مارگیری مار بُد
وارهید آن مارگیر از زخم مار
مارگیری دید پس بشناختش
در دعا میخواستی جانم ازو
شکر حق را کآن دعا مردود شد
بس دعاها کآن زیان است و هلاک

Sultan Veled, 94. makalede “Hak Teâlâ, [insanlar] sonunda bu âlemden öbür âleme göçecekleri için öbür âlemin değerini bilsinler diye dünyayı ahirete öncelemiştir.”⁶² konusunu işlerken Allah Teâlâ'nın dünyayı ahirete öncelemesinin sebeplerini anlatır; yine konunun daha iyi anlaşılması için babasından tazminde bulunur; bu arada Mevlâna'nın büyüklerin haslar hası, din sultanı olduğunu söyler ve “O din sultanının sırlarını dinle de inkârdan ve şüpheden [çıkıp] doğru dine giresin.” diyerek babasından almış olduğu manevi destekle sözlerini pekiştirir.⁶³

آنکه هست او خاص خاص کبریا
ورنه باقی استخوان و ریشهای
ور بود خاری سزای گلخنی
ور تو چون بولی برونت افکنند
تا ز کفر و شک زوی در دین یقین

زآنکه فرمودست مولانای ما
ای برادر تو همان اندیشهای
گر گل است اندیشه تو گلخنی
گر گلابی بر سر جیبیت زبند
گوش کن اسرار آن سلطان دین

Çünkü buyurmuştur Mevlâna'mız bizim;
Odur haslar hası büyüklerimizin [bizim].
Ey kardeş! Sen bizzat o düşüncesin;
Yoksa kemik ve kıldır geri kalanın senin.
Senin düşüncen gül ise gül bahçesinin;
Eğer dikense külhana layıksın [bilesin].
Eğer gülsuyu isen, başlarına, bağrılarına sürerler seni;
Yok, idrar isen eğer, dışarı atarlar seni.⁶⁴
O din sultanının sırlarını dinle de;
İnkârdan, şüpheden [çıkıp] giresin doğru dine.

Sultan Veled, 96. makalede “Müminler ölmezler; aksine bir evden başka bir eve göçerler.” hadisini şerh ederken, velilerin özelliklerini anlatıp kendilerini tanıttıktan sonra, sözü Mevlâna'ya getirir; onun güneş gibi, diğerlerininse lamba gibi olduklarını söyler; hakiki şey-

hi, gerçek veliyi, Anka'ya, ırmağa, denize, diğerlerini ise sivrisineğe, bir testi suya benzetir. Ayrıca bu makalede anlatılan bilgilerin, gerçek şeyhin mertebelerinin Mevlâna'ya ait dereceler, sözlerin de onun sözleri olduğunu; ondan anladığı manaları söylediğini dile getirir ve Mevlâna'yı son derece över.⁶⁵

Nitekim dünya halkının bu görüşü, düşüncesi,
O şeyhin müşahedesi yanında değersizdi.
Yaradan'ın has kullarından olan
Kutlu şeyhin makbulü olduğu zaman,
Senin işin onun başıyla uğurlu olur;
Bütün hâlin ve sözün değişir, bambaşka olur...
Bu söylediğimden (biri) müminler içindir;
Çünkü onlar sonunda cennete gireceklerdir.
[Diğeri] de cehennemdeki kâfirler içindir;
[Onlar] orada ebedî kalacak kimselerdir.
O yaratıkların başkanı nezdinde kabul gördüğün zaman,
Makamca daha üstün olursun bu iki durumdan.
Küfür ve iman kapında kapıcı gibidir;
Sen padişahsın, onlar ise hizmetçidir.
O haremde oturursun mutlu ve neşeli;
Ondaki bir yaprak değerinde olamaz yüzlerce İrem bahçesi.
Bilakis İrem bahçesi onun başıyla neşünema bulur;
Dertlere de oradan ilaç yapar, deva bulur.
Her iki âlem de onun nuruyla hayattadır, zindedir;
Çünkü onun nuru olmadan iki dünya da hiçbir şeydir.
Parça buçuk can kavuşunca canana,
Onun damlası deniz olur, kıskanma.
Damla deme, deniz bil onu bundan böyle;
Çünkü o, gönülden karıştı can denizine.
İkiliksiz, denizinin aynı oldu o damla;
Gerçi önce bir damla idi bu tarfta.
Dünyada “Ben Hakk'ım” der her veli;
[Bu] ona ayan oldu mu, niçin gizlesin ki?
Kendisi bir şey söylemez “Ben Hakk'ım”dan başka;
Hiçbir bağ der mi ben bir üzümüm yalnızca.
Hiçbir şeyh der mi ben köleyim, ben kulum!
Hiçbir güneş gördün mü desin ben bulutum!
Hiçbir âlim der mi ben cahilim!
Hiçbir haberdar der mi ben gafilim!
Herkes konuşur, söyler içinde bulunduğu hâli;
İster bahar olsun onda isterse kış mevsimi.
O söyler, o gösterir dünyadakinini;
İyi ve kötünün sırrı nasıl kalır gizli!
Herkes kendi makamından haber verdi:
O kimi gördü, gördüğü ne idi.
Fark vardır her birinin arasında;
Nasıl olur kesin nur şüphe gibi!
Sen bu zümreden hangisiyle çıkmışsan yolculuğa,
Canın onunla karar kılar sonunda.
Eğer sen en yücesini seçmişsen yücesin, ulusun;
Yok, eğer en alçağını seçmişsen Hak'tan boşsun.
[Her] tür, yönelir, meyleder kendi türüne;
Hiçbir deve meyleder mi at sürüsüne?
Ne kutlu o cana ki en yüceyi seçti;
Devlet sütünü o memedin içti.
Kalanlara ondan başka iyi ve kötünden;

61 Mevlâna, *Mesnevî-i Ma'nevî*, II, 207 (B. 134-140).

62 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 258; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 412.

63 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 258 (B. 30), 259 (B. 1-4); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 413 (B. 3-7).

64 Mevlâna, *Mesnevî-i Ma'nevî*, II, 214 (B. 277-279).

65 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 262-264; Beyitler: s. 263 (B. 14-32), 264 (B. 1-17); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 419-422; Beyitler: s. 420 (B. 15-20), 421 (B. 1-23), 322 (B. 1-7).

Herkese vardır bir şey Bir [Rab]’den.
 Fakat o bütündür, onlarsa bayağı bir parça;
 Gerçi her biri sanat sahibi oldu sanatlarda.
 Onun o sanatları kalmaz ölüm anında;
 Onun bahçesi meyvsesiz, yapraksız kalır o kış aylarında.
 Çünkü kesin kış mevsimidir bahçenin ölümü, sonu;
 O yok olur, yüz gösterdi mi bu.
 Fakat bütüne bağlanan parça
 Nasıl yok olur ölümle, nasıl olur hasta!
 Aksine ondan olur olaylar dünyada;
 Mutlak hâkim olur bedende ve canda.
 Onun zatından başkası fanidir; o bakidir sadece.
 İma ile söyledik; varsa evde bir kimse.
 Bu mertebeler, bizim Mevlâna’mızın hâlidir;
 Bu manalar, bizim Mevlâna’mızın sözleridir.
 Ondan anladığımı söyledim aynen;
 Az veya çok yoktur bunda; iyi bil [sen].
 Cana ve gönle kible oldu onun sözleri;
 Yaşıyoruz, tazeyiz onun sözlerini [şimdi].
 Onun sözleri ve beyanı İrem sofrasıdır;
 Onda can için sonsuz nimetler vardır.⁶⁶

پیش آن دیدار شیخ آمد مُهان
 کو بود از اصل خاص کردگار
 حال و قالت جمله دیگرگون شود
 که روند ایشان به آخر در چنان
 دایما خواهند بود آنجا مقیم
 چون شوی مقبول آن صدر انام
 تو چو شه باشی و ایشان چاکرت
 کاندرو یک برگ نبود صد ارم
 هم از آنجا درد را سازد دوا
 زآنکه بینورش دو عالم لاشیاند
 قطره او بحر گردد بیحسد
 چون ز دل آمیخت در دریای جان
 گرچه اول این طرف یک قطره بُد
 چون عیانش شد چرا دارد نهران
 هیچ باغی گفت هستم یک مویز
 هیچ خور دیدی که لاف از غمام
 هیچ آگه گفت خود را غافل
 گر بهاراست اندرو یاخود ذی است
 سر نیک و بد کجا ماند نهران
 کو کرا دید و چه بودش نظر
 کی بود نور یقین همچون شکی
 آن بود جان را در آخر مستقر
 ور گرفتگی اسفل از حق خالی
 هیچ اشتر را بود میلی به خیل
 شیر دولت را از آن پستان مزید
 هر کسی را هست چیزی از احد
 گرچه هر یک در فنون شد ذوفنون
 باغ او زان دی شود بیبار و برگ
 آن شود فانی چو رو بنماید این
 کی ز مرگ او را فنا و خستگیست
 حاکم مطلق بود بر جسم و جان
 رمز گفتیم ار بود در خانه کس
 وین معانی قال مولانای ماست
 نیست بیش و کم درین نیکو بدان
 زندهایم و تازه از اخبار او
 هست جان را اندرو بیحد نَم

همچنان این دید خلقان جهان
 چون شوی مقبول شیخ کامگار
 کار تو از داد او میمون شود
 زاینچه گفتم از برای مؤمنان
 هم از آنکه کافران اندر جحیم
 زین دو حالت برتر آیی در مقام
 کفر و ایمان همچو دربان بر درت
 شاد بنشیننی درون آن حرم
 بل ارم از داد او دارد نوا
 هر دو عالم زنده از نور ویاند
 جان جزوی چون به جانان در رسد
 قطره مشمر زان پس او را بحر دان
 بیدویی آن قطره عین بحر شد
 هر ولی گوید انالحق در جهان
 خود نگوید جز انالحق هیچ چیز
 هیچ شه گوید که هستم من غلام
 هیچ عالم گفت خود را جاهل
 هر کسی گوید از آنچه در وی است
 آن بگوید و آن نماید در جهان
 هر کسی داد از مقام خود خبر
 فرق باشد در میان هر یکی
 تا تو زین جمله کدافی در سفر
 گر تو اعلی را گزیدی عالی
 جنس را باشد بسوی جنس میل
 ای خنک جانی که اعلی را گزید
 باقیان را غیر او از نیک و بد
 لیک او کلب است و ایشان جزو دون
 آن فنون او نمایند گاه مرگ
 زآنکه مرگ باغ ذی باشد یقین
 لیک جزوی کش به کل پیوستگیست
 بلک ازو آید حوادث در جهان
 غیر وجهش هالک او باقی و بس
 این مراتب حال مولانای ماست
 آنچه کردم فهم ازو گفتم همان
 جان و دل را قبله شد گفتار او
 گفت و تقریرش بود خوان ارم

Sultan Veled, üç farklı konuyu işlediği 98. makalede, “Nerede dert varsa, derman oraya gider. Evet, dert dermanı aradığı gibi derman da derdi arar; belki dertsiz dermanın kıymeti yoktur; susuz olmayana suyun, aç olmayana ekmeğin, âşık olmayana maşukun kıymeti olmadığı gibi.” konusunu işlerken, sözünü pekiştirmek için yine babasından tazminde bulunur; “O eşsiz padişah, o bütün sırlardan, gayb sırlarından haberdar olan [Esir yıldızına güneş gibi ışık saçan] Mevlâna şöyle buyurdu:” diyerek babasının, bütün sırlardan haberdar, Esir yıldızına güneş gibi ışık saçan eşsiz padişah olduğunu söyler, daha sonra tazmin beyitlerine yer verir.⁶⁷

اینچنین فرمود صدر بی نظیر
 حق تعالی چون نیاید در عیان
 نی غلط گفتم که نائب با منوب
 نی دو باشد تا تویی صورتپرست
 چون به صورت بنگری چشمت دوست
 نور هر دو چشم نتوان فرق کرد
 آنکه بود او بر همه سرها خبیر
 نائب حقاند این پیغامبران
 گر دو پنداری قبیح آید نه خوب
 پیش او یک گشت کز صورت برست
 تو به نورش درنگر آن یک توست
 چونکه در نورش نظر انداخت مرد

Böyle buyurdu o eşsiz padişah,
 Bütün sırlardan haberdar olan [şah]:⁶⁸
 Açıkça görünmediğinden Hak [Teâlâ],
 Hakk’ın naipleridir bu enbiya.

Hayı, yanlış söyledim, naiple naip edeni
 İki sanırsan çirkin düşer, güzel değil ki.
 Hayır, sen şekle taptıkça iki olur, ikidir;
 Fakat şekilden kurtulana göre birdir, bir.
 Şekle bakarsan gözün de ikidir;
 Sen ışığına bak; çünkü o tek ışıktır, birdir.
 Ayırt edilemez her iki gözün ışığı,
 İnsan gözün ışığına baktı mı.⁶⁹

Sultan Veled, 101. makalede “Kul, işin sırrına vakıf olursa, kendine gelen şeyi, Yaradan’dan bilir; fakat onu açığa çıkarmayı edebe [uygun] bulmaz; belki kötülüğü kendi nefisinden bilir, iyiliği Allah’tan. Nitekim [Hak Teâlâ] yüce kitabı [Kur’an-ı Kerim’de] buyuruyor ki: ‘Mâ esâbeke min hasenetin fe-min’allâhi ve mâ esâbeke min seyyietin fe-min nefsik.’⁷⁰ Sana isabet eden iyilik Allah’tan, sana isabet eden kötülükse kendindedir. Nitekim Âdem’i -selam üzerine olsun- cennetten çıkartıklarında, tövbesi kabul olduktan sonra, Hak Teâlâ ona, “Evet, hepsinin benden, bana ait olduğunu biliyordun; günahı nasıl izafe ettin kendine?”⁷¹ diye sordu. Dedi ki “Ya rabbî! Edebimi muhafaza ettim.” Hak Teâlâ buyurdu ki “Mademki edebinden öyle yaptın, o hâlde ben de ona karşılık senin adın iki dünyada da ebedî olarak kalsın diye senin sülbünden, senin soyundan peygamberler ve veliler var edeceğim.” konusunu nazma döküp anlatırken Allah Teâlâ ve Hz. Âdem arasında geçen konuşmaları anlattıktan sonra, Allah Teâlâ’ya yakarıştta bulunur; mü-nacat içinde yer yer kendisini över, muhabatına öğütler verir; bu arada Mevlâna’yı mana güneşi olarak tanıtır; Mevlâna’nın *Mesnevi’sini* över ve bu bağlamda “Ey oğul!” diye seslendiği muhabatına öğütler verir; öğütlerin devamında “Ey oğul! Onun aşkı uğruna ölmeden, nasıl zuhur eder o ilahi aşk senden?” diyerek Mevlâna’nın aşkı uğruna ölmesini, “Yoldaş olursan benim gibi rehberle, başsız ve ayaksız gidersen o menzile.” diyerek de kendisi gibi Mevlâna’ya

66 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 263 (B. 14-32), 264 (B. 1-17); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 420 (B. 15-20), 421 (B. 1-23), 322 (B. 1-7).

67 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 265-267; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 324-327.

68 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 267 (B. 17-23); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 326 (B.1), 327 (B. 1-5).

69 Mevlâna, *Mesnevi-i Ma’nevî*, I, (B. 673-677). Tazmin edilen beyitlerle *Mesnevi-i Ma’nevî*’deki beyitler biraz farklıdır.

70 Sana ne iyilik gelirse Allah’tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindedir... (4 Nisa 79).

71 “Zalemna enfüsena”: Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (7 A’raf suresi 23).

tabi olmasını, zira rehber olmadan bu yolu katedemeyeceğini; on-suz böyle bir devlete eremeyeceğini anlatır. Çünkü ona göre, hazine evi odur, o kapıyı bırakmamak gerekir. Her şeyin nuru odur; o güneşi bırakmamalıdır. Kapısında dilenci gibi yalvarmalı, o sultanın cömertliğinden bağış almalıdır.

Sultan Veled, bu makalede Mevlâna'yı son derece yüceltir, bu dünyadan göçmüş olmasına rağmen muhtemelen Mevlâna'dan -Tanrı'dan isteklerde bulunur gibi- isteklerde bulunur. Sonunda Allah'a yakarıştı bulunduktan sonra sözü tekrar babasına döndürür ve yine ondan istekte bulunarak sözlerini bitirir:⁷²

Bu sirlara herkes vakıf olamaz;
Padişahların sırrı her alçağa malum olmaz.
Madde güneşi, maddeyi, sureti gösterir;
Mana güneşi ise sırları açar, sırları gösterir.
Mana ışığına doğru yüz tut, git de
Yüzlere âlem göresin *Mesnevî*'de.
Mesnevî dünyasına ayak basarsan,
Elbette kurtulursun ölüm tuzağından.
Başsız, ayaksız gidersin hayat tarafına;
Ne zahmet görürsün ne de ölüm orada.
Nur içinde nurdur o taraf;
Gamsız, zilletsiz, yüzlere izzet ve şeref.
Her zaman acayip vuslat ve buluşma
Gelir sana Hakk'ın nuruyla, lütuflarıyla.
Ben, o olunca, söz perde olur;
Perde nasıl şahla buluşmak gibi olur?
Çabuk, sus da göresin ruhu, canı,
Perdesiz fethedeni, feth olanı, açanı, açılanı.
Aradığın her şeyi [kendini] içinde göresin,
Sonra da bilenler zümresine giresin.⁷³

این سرایر را نداند هر کسی
آفتاب صورتی صورت نمود
روی آور سوی نور معنوی
در جهان مثنوی گر پا نهی
بیسر و بیبا روی سوی حیات
نور اندر نور باشد آن طرف
هر زمان وصل و لقای بوالعجب
چون من او گشتم سخن پرده بود
هین خمش کن تا ببینی روح را
هر چه جوئی ببینی در درون
راز شاهان کی رسد با هر خسی
آفتاب معنوی سرها گشود
تا ببینی صد جهان در مثنوی
بیگمان از دام مردن وارهی
واندرو نی رنج ببینی نی ممت
بیغم و بیذل صد عز و شرف
آیدت از نور و از الطاف رب
پرده کی همچو لقای شه شود
بیحجابی فاتح و مفتوح را
بعداز آن گردی ز سلک یعلمون

Ey oğul! Onun aşkı uğruna ölmeden,
O ilahi aşk nasıl zuhur eder senden?
Mademki [yok] olmadın, [nasıl] kalırsın ebedi
Lamekân âleminde benim gibi?
Ben, canla bedenle değil, aşk ile zindeyim;
İyiden, kötünden, erkekten ve kadından feragat etmişim.
Âlem-i bî-nişanda bî-nişanım ben.
Haydi, beni kendin gibi kör sanma sen.
Yoldaş olursan benim gibi rehberle,
Başsız ve ayaksız gidersin o menzile.
Baş ve ayak sığmaz o menzile, [o makama],
Kendisi nur içinde nurdur baştanbaşta.⁷⁴

تا نمیری پیش عشقش ای پسر
چون نمائی پس بمانی جاودان
زندهام از عشق نی از جان و تن
بینشانم در جهان بینشان
با چو من رهبر اگر همره شوی
کاندر آن منزل نگنجد پا و سر
کی کند آن عشق بیچون از تو سر
همچو من اندر جهان لامکان
فارغم از نیک و بد وز مرد و زن
هین مرا چون خویشتن اعمی مدان
بیسر و بیبا در آن منزل روی
نور در نورست ذاتش سر بسر

Rehber olmadan bu yolu nasıl katedersin?
Yahut onsuz nerede böyle bir devlete erersin?
Hazine evi odur, o kapıyı bırakma;
Her şeyin nuru odur; o güneşi bırakma.
Haydi, kapısında dilenci gibi yalvarasın,
O sultanın cömertliğinden bağış alasın.
Ona, ey şah, ne zamana kadar bu kulun olmadan, de
Şahlarla oturup kalkacaksın gökyüzünde?
Şahlarla meclis kurup gökyüzünde
Ne zamana kadar oturup kalkacaksın meleklerle?
Merhamet et, acı benim zavallı gönlüme,
Ey bağış ve ihsan sahibi! İzin ver sarayına girmeme.
Gerçi sana kulluğa layık değilim, ama
Uğur olarak kabul et beni [hiç olmazsa].
Mahrum kalmamam için huzurundan,
Ben kuluna bir damla dök şarabından.
Mademki bir zerreyi güneş yaparsın sen,
Yahut hakir bir köleyi Cemşid yaparsın sen,
Ne ziyanı olur, benim gibi adi bir nesne,
Senin genel bağışlarınla olsa bir kimse!
Eğer ben aydınlansam nuruyla Celâl'in,
Hiç eksilir mi olgunluğu o kemalin?⁷⁵

بیوجود رهبر این ره کی بری
کنج خانه اوست آن در را مهل
لابه میکن بر درش همچون گدا
گوی با وی چند شاهها با شهان
چند خیزی و نشینی با ملک
رحمتی کن بر دل مسکین من
گرچه لایق نیستم در بندگی
تا نمانم بینصیب از حضرتت
گر کنی یک ذره را خورشید تو
چه زبان دارد اگر چون من خسی
هیچ نقصانی پذیرد آن کمال
یا کجا بیاو چنین دولت بری
نور جمله اوست آن خور را مهل
تا بری از جود آن سلطان عطا
بیرهی باشی فراز آسمان
با شهان مجلس نهاده بر فلک
در سرایت بار ده ای ذوالمنن
کن قبولم از سر فرخندگی
جرعهای بر بنده ریز از شربتت
یا کمینه بنده را جمشید تو
گردد از انعام عام تو کسی
گر شوم روشن من از نور جلال

Bunun sonu, biteceği yoktur kesin,
Tekrar sana döndüm ey şah-ı din!
Bu ayrı düşmüş kulunu gör de,
Hasta gönlüne afiyet bahşeyle!
Yüz çevirsen de bırakmam eteğini;
Ayrılık kılıcınla öldürsen de beni.
Ne istersen yap, çünkü sensiz çare yoktur çare;
Nerede senin aşkınla yüzlere parçaya ayrılmamış bir gönül ne-
rede?
Cüneyd'le, Bâyezid'le oturur, sohbet edersin;
Onlar gibi himayende yüzlere hizmetçin var senin.
Haydi, sofrandan bize de bir pay ver de
Payından nasiplenelim, ihsana erelim biz de.

72 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 272 (B. 17-26), 273 (B. 3-8), 273 (B. 12-22), 274 (B. 22-31); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 434 (B. 21-23), 435 (B. 1-7), 435 (B. 14-19), 435 (B. 23), 436 (1-10), 437 (B. 21-23), 438 (1-7).

73 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 272 (B. 17-26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 434 (B. 21-23), 435 (B. 1-7).

74 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 273 (B. 3-8); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 435 (B. 14-19).

75 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 273 (B. 12-22); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 435 (B. 23), 436 (1-10).

Bizsiz nasıl gidersin yücelere, yukarılara
Öyle çetrsiz, otağsız, sancaksız şahlarla?
Bizsiz, Hak [Teâlâ]dan nasıl okursun ilimler, dersler?
Öğrencin değil miyiz? Bize de ders ver!
Ey sevgili! Merhamet et bize lütfunla;
Çünkü senin avına düştük avda.
Kerem et bizi de götür kendinle;
Zü'l-minen [Rabb]'in ebedî âlemine.⁷⁶

نیست این را آخر و غایت یقین
تا ببینی بنده مهجور را
دامت گیرم اگرچه در کشی
هرچه خواهی کن که بیتو چاره نیست
با جنید و بایزیدی همنشین
هین بده از خوان خود ما را نوال
چند بیما میروی سوی علا
چند تنها علمها خوانی ز حق
رحمتی کن از سر لطف ای نگار
از کرم ما را ببر با خویشتن

باز گردم سوی تو ای شاه دین
عافیت بخشی دل رنجور را
تا کیم با تیغ هجرانت کشی
کودلی کز عشق تو صد پاره نیست
ای غلامت صد چو ایشان در کمین
تا بیایم از نوالت ما منال
با چنان شاهان بیچتر و لوا
نی که شاگردیم ما را ده سق
چونکه صید تو شدیم اندر شکار
در جهان جاودان ذوالمنن

Sultan Veled, Farsça, Arapça ve Türkçe beyitleriyle süslediği 102. makalenin⁷⁷ Farsça, Arapça ve Türkçe beyitlerinde yine Mevlâna'yı anar ve över. Makalenin başında Mevlâna'dan bir rubai tazmin eder. Kâmil şeyhi anlattığı bölümde, kâmil şeyh olarak Mevlâna'yı örnek verir. Mevlâna Hakk'ın tercümanı olan kâmil şeyhtir. Onun dilinde Hakk'ın sözü vardır. O, özdür; Tanrı'dan başkası onu övermez. O, güneştir; güneşin ışığını gölge şerh edemez. İki âlemde de eşi benzeri yoktur... Sultan Veled, Arapça beyitlerinde de Mevlâna'yı yücelterek över; hatta öyle yüceltir ki, Mevlâna peygamberlerin de önüne geçer, Tanrı'nın en seçkin elçisi, hatta Tanrı olur... Sultan Veled, Arapça beyitlerden sonra Farsça beyitlerinde de Mevlâna'yı övmeyi sürdürür. Tanrı'nın hitabını, Tanrı erlerinin sözlerini duyabilecek kulağı ve akılı Tanrı ve Tanrı erleri bahşedebilir. Tanrı erlerinden biri de Mevlâna'dır...

Sultan Veled, Mevlâna'nın sırrından hisse alsınlar diye eseri *Rebabnâme*'yi babasının aşkıyla yazdığını söyler ve Mevlâna'yı övmeyi sürdürür. Mevlâna, dünya ve ahiret padişahıdır; başış, lütuf ve karşılıksız ihsan onun sancaklarıdır. Zatı, Hakk'ın mazharıdır. Her gizli şey onunla güneş gibi ortaya çıkmıştır. *Rebabnâme*'de Hak yolunun sırları vardır...

Sultan Veled, makalenin Türkçe beyitlerinde de Mevlâna'nın, velilerin kutbu olduğunu; o ne buyurduysa, onu yapmak gerektiğini söyler; çünkü "Onun sözleri Tanrı'dan rahmettir; onun sözlerini körler okursa gözleri açılır." der. Mevlâna gibisi dünyaya gelmemiştir. Mevlâna, güneştir, velilerin yıldızıdır; herkese nasip eriştirir. Allah Teâlâ, Mevlâna'ya verdiği başışı kimseye vermemiştir. O, haslardandır; hasların başışı başkadır.

Sultan Veled, makalenin sonunda Mevlâna'yı kendi gözüyle görmek, onun sırlarını kendisine sormak, ondan dinlemek gerektiğini ifade eder ve sözlerini bitirir.

Sultan Veled, yukarıda da özetlendiği gibi 102. makalede "Görünüşte var olan, var görünen bu âlem, gerçekte yoktur, fanidir; gö-

rünüşte yok olan ve yok görünen kudret ve mana âlemi ise vardır, mevcut odur; söyleyenin yani şairin dediği gibi." diyerek babasının adını anmadan Mevlâna'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inde yer alan bir rubaiyi tazmin eder:

Kendisizle düşüm çözülecek ilmi talep et;
Can bedenden çıkmadan önce talep et.
Var görünen bu yoğu bırak;
O yok görünen varı talep et.⁷⁸

چنانکه قائل گوید:

علمی که ازو گره گشاید بطلب
وآن هست که نیست مینماید بطلب

Şu halde gerçek var olan, o yok olan olduğuna göre, baki olana ait olmak ve onunla aşk oyunu oynamak gerekir ki insanoğlu bâki kalsın.

Sultan Veled, aynı makalede "Su sudan, toprak topraktan sonsuza dek [güç alıp arttığı] gibi, suret, -manadan hâsıl olan gaybî suretlerin aksine-, kendi cinsi olan suretten güç alır ve artar. [Gaybî suretler] her ne kadar suret görünse de gerçekte suret değildir. Nitekim su yüzeyinde dalgalar oluşur, suret görünür; ama suyun aynıdır. Gaybî suretler, algılanabilen suretleri yok eder, ortadan kaldırırlar; örneğin Azrail, âdemoğluna ölüm anında kendisini, o âdemoğlunun layık olduğu şekilde gösterir; öyle ki o, bu suret karşısında kıvrılır, bükülür, çalısır, çabalar; onun sureti harap olur, yok olur gider. Şu halde anlaşıldı ki o, her ne kadar suret görünse de suret değildir; zira suret olsaydı, suret ondan harap olmazdı; aksine güçlenir, kuvvetlenir, artar, çoğalırdı. Aynı şekilde kâmil şeyh de her ne kadar suret görünse de onu suret görmemek gerekir; çünkü müridin sureti onunla yok oluyor ve iyi, kötü, iman ve küfürden temizlenip sahip olduğu varlıktan çıkıyor, değişiyor; ölmeden önce ölüyor ve ilimle, akılla, marifetle ve şeyhin nazarıyla hayat buluyor. Ancak Azrail'in yok etmesiyle şeyhin yok etmesi arasında fark vardır; zira Azrail kişiyi zatının gereği öldürür; ama müridin bakır vücudunu kendi bakış kimyasıyla altına çeviren ve değiştiren şeyhin aksine [kişiyi] değiştiremez, dönüştüremez." adlı konuyu işlerken de kâmil şeyhi överek anlatır; tabii ki burada Hakk'ın tercümanı olan kâmil şeyh Mevlâna'dır. Mevlâna'nın dilinde Hakk'ın sözü vardır hep. Sureti, âdemoğlu gibidir; ama o demdir. Mahrem olan, onun damlasında denizi görebilir. Onun canı ve bedeni, samanın altındaki sudur. Onun bedeni kabuk gibidir, özü ise dostun güzelliği. Onun güneşinin yanında, iki cihan bir zerredir; onun harmanın yanında, akıl bir saman çöpü gibidir. Akıl, aşk ve marifet onun kâpıcısıdır. O, özdür; Tanrı'dan başkası onu methedemez. O, güneştir; güneşin ışığını gölge şerh edemez. Akl-ı kül onun güneşinin yanında Süha yıldızı gibidir. İki âlemde de eşi benzeri yoktur. Güzelliğinin yanında övgüler hiciv gibidir; çünkü onun zatın, korkunun da ümidinde de üstündedir.⁷⁹

Kâmil şeyh Hakk'ın tercümanıdır;
Dilinde hepten Hakk'ın sözü vardır.
Sureti, âdemoğlu gibidir; o ise, o demdir [bilirsen];
Onun damlasında denizi gör, eğer sen mahremsen.

76 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 274 (B. 22-31); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 437 (B. 21-23), 438 (1-7).

77 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 275-287; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 440-458.

78 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 275; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 440; Mevlâna, *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*, II, 1274 (106. Rubai). Not: *Rebabnâme*'deki beyitlerle *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*'deki beyitler arasında küçük farklılıklar vardır.

79 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rababnâme*, s. 275-277; 277 (B. 17-26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 440-443; 442 (B. 21), 443 (B. 1-9).

Saman altındaki sudur, onun canı ve bedeni;
Onun bedeni kabuk gibidir, özü ise dostun güzelliği.
Onun güneşinin yanında, iki cihan bir zerrelerdir,
O harmanın yanında, akıl bir saman çöpü gibidir.
Akıl, aşk ve marifet onun kapıcısıdır;
Güzel özdür o, bu her üçü onun kabularıdır.
Tanrı'dan başkası onu nasıl metheder?
Güneşin ışığını gölge nasıl şerh eder?
Güneş, Yaradan'ın nurudur, gölge ise cihan.
Güneş gölgede nasıl görülür, nasıl olur ayan?
Can, her an ona der ki ey padişah, [ey emir],
Akl-ı kül senin güneşinin yanında Süha yıldızı gibidir.
Senin güzelliğini neye benzetebilirim ki?
İki âlemde de eşin benzerin yoktur ki.
Güzelliğinin yanında övgüler hiciv gibidir.
Çünkü zatın, korkunun da ümidinde de üstündedir.⁸⁰

بر زبانش جمله گفت حق رود
در نمش مبینم از تو محرمی
جسم او چون پوست مغز حسن دوست
نزد آن خرمن خرد که پرهاییست
مغز نغزاست او و این هر سه چو پوست
شرح تاب شمس را کی فی کند
کی شود خورشید اندر فی عیان
عقل کل در پیش شمسست چون سُها
چون نادری مثل اندر دو سرا
زانکه ذات برتر از خوف و رجاست

شیخ کامل ترجمان حق بود
صورتش چون آدمی او آن دمی
آب زیر کاه، جان و جسم اوست
پیش شمسش دو جهان یک ذرهاییست
عقل و عشق و معرفت دربان اوست
مدح او را غیر یزدان کی کند
شمس نور خالق است و فی جهان
گوید او را جان به هر لحظه سُها
تا چه مانندای کنم حسن ترا
پیش حسنت مدحها همچون هجاست

Sultan Veled, Arapça beyitlerinde de Mevlâna'yı yücelterek över; hatta öyle yüceltir ki, Mevlâna peygamberlerin de önüne geçer, Tanrı'nın en seçkin elçisi, hatta Tanrı olur. Mevlâna, gizli güzeldir; karanlıkların aydınlığıdır. Güneşin ışığı kuşluk vaktinde onunla parlar. Arş ve Ruh'u'l-emin ona hayran kalmışlardır. Zanları, kesin bilgiyi yaratan odur. Akıllar, onun hakkında konuşamaz. Saf ve berrak suyun kaynağı onun ağızındadır. Onu, varlığı yaratandan başkası göremez. Halka gelen ihsan, onun vücudu sayesinde gelir. O, Nûr'un nurudur, büyük sırdır; doğru yolu gösterendir. Toprağının tozuyla körler görür, bulut mutlu olur. Lütuf pınarlarıyla susuzluk gider. Onun içinde ikamet ettiği kalp ne hoştur. Onun olmadığı gündüz gece gibidir. Allah'ın ruhudur; nurudur. Onu bir an gören muradına erer; yakınlığı onunla daha da yakınlığa döner.⁸¹

Ey gizli güzel, ey karanlıkların aydınlığı [yar]!
Güneşin ışığı kuşluk vaktinde seninle parlar.
Sana hayran kaldılar Arş ve Ruh'u'l-emin.
Zanları, kesin bilgiyi yaratan sensin [kesin].
Akıllara yol yoktur sizin hakkınızda [konuşmaya];
Saf ve berrak suyun kaynağı sizin ağızınızda.
Seni ancak varlığı yaratan görür varlığı yaratan;
Halka senin vücudundan sirayet eder ihsan.
Nûr'un nurusun, büyük sırsın sen;
Doğru yolu bize gösterirsin sen.
Toprağının tozuyla [körler görür], bulut mutlu olur,
Lütuf pınarlarınızla susuzluk gider, zail olur.
Senin içinde ikamet ettiğin kalp ne hoştur;
Senin olmadığın gündüz gece gibi olur.

Sen, onun vasıflarında Allah'ın ruhusun;
Sen, onun lütuflarında zatının nurusun.
Seni bir an gören muradına erer;
Yakınlığı seninle daha da yakınlığa döner.⁸²

مَنْكَ نُورِ الشَّمْسِ يَجْلُو فِي الضَّحَى
أَنْتَ أَنْشَأْتَ الطُّنُونَ وَالْيَقِينِ
مَنْعِ الْمَاءِ الصَّفَا فِي فَيْكِمِ
مِنْ وَجُودِكَ سَائِرُ فِي الْخَلْقِ جُودِ
أَنْتَ تَهْدِينَا الصَّرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ
مِنْ عُيُونِ لُطْفِكُمْ زَالَ الظُّمَأِ
صَارَ كَاللَّيْلِ نَهَارُ لَسْتُ فِيهِ
أَنْتَ نُورُ الذَّاتِ فِي الطَّافَةِ
قَدْ تَدَلَّى مِنْكَ بَعْدَ أَنْ دَنَى

يَا خَفِيَ الْحَسَنُ يَا نُورَ الدَّجَى
حَارَ فَيْكِ الْعَرْشِ وَالرُّوحِ الْإِمِينِ
لَا سَبِيلَ لِلْعُقُولِ فِيكُمْ
لَا يَرَاكَ غَيْرُ خَلْقِ الْوُجُودِ
أَنْتَ نُورُ النَّوْرِ وَالسُّرِّ الْعَظِيمِ
مِنْ غُبَارِ تُرْبِكُمْ رَاحَ الْعَمَا
حَبِّدَا قَلْبَ مُقِيمٍ أَنْتَ فِيهِ
أَنْتَ رُوحُ اللَّهِ فِي أَوْصَافِهِ
مَنْ رَاكَ سَاعَةً فَارَ الْمُنَى

Sultan Veled, Arapça beyitlerden sonra Farsça beyitlerinde de Mevlâna'yı övmeyi sürdürür. Tanrı'nın hitabını, Tanrı erlerinin sözlerini duyabilecek kulağı ve akılı Tanrı ve Tanrı erleri bahşedebilir. Tanrı erlerinden biri de Mevlâna'dır. Meclis kurulmuştur; meclis Mevlâna'nın meclisidir. Sultan Veled ve müritler, onun toyunda [Tanrı] sakisi Mevlâna'dan şarap içmekte ve o şarapla her an kendilerinden geçmektedirler.

Bu arada Sultan Veled, Mevlâna'nın sırrından bir hisse alsınlar diye eseri *Rebabnâme*'yi babasının aşkıyla yazdığını söyler ve onu övmeyi sürdürür: Mevlâna, dünya ve ahiret padişahıdır; bağış, lütuf ve karşılıksız ihsan onun sancaklarıdır. Fakir ve takva ehli onun beyanıyla hayat bulmuştur. Can ayı onun güneşiyle ışık saçmış, aydınlanmıştır. Hakk'ın sıfatları onun zatıyla ortaya çıkmıştır. Hiç bir göz öyle bir yüzü görmemiştir. Onun güzel huyu kulaklarda doludur. Bedenler, onun neşesiyle sürekli raks etmektedir. Zati, Hakk'ın mazharıdır. Her gizli şey onunla güneş gibi ortaya çıkmıştır.

Sultan Veled, bundan sonra *Rebabnâme*'sini tanıtır; onda Hak yolunun sırları olduğunu; nadide bir öz olup kabuk olmadığını söyler ve eserini över. *Rebabnâme*'deki öğütlerin, dostların gönüllerindeki düşümlerin çözülmesi, ruhlara cila olması, cisimlere aydınlık vermesi; iksiriyle vücudun değişmesi, damlanın o cömertlik denizinde inci olması, canın o ihsanla baki kalması için söylendiğini dile getirir.⁸³

Senin kulağın dönüşmedikçe akla,
O sesi dinleyemezsin kulağınla.
Böyle bir kulak [Hak] erlerinden gelir sana;
Belki bunun yüz misli, bir ve tek [Tanrı]dan gelir sana.
O kulağı, o akılı sana Hak eri bahşeder;
Ta ki kalksın aradan yüzdeki perde[ler].
Mevlâna'nın meclisidir; onun toyunda biz,
O [Tanrı] sakisinden şarap içmekteyiz.
An be an kendimizden geçiyoruz o şarapla;
Neşeden ve zevkten vazgeçmiyoruz ama.
Biz hepten canız, gerçi bedende yaşıyoruz;
Beden atkısını can çözüğünde dokuyoruz.
Onun aşkıyla söylendi bu *Mesnevi*,
Ta ki onun sırrından alınsın bir hisse-i manevi.
Çünkü dünya ve ahiret padişahı onun kendisidir;
Bağış, lütuf ve karşılıksız ihsan onun alemleridir.

80 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 277 (B. 17-26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 442 (B. 21), 443 (B. 1-9).

81 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 277 (B. 27-32), 278 (B. 1-3); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 443 (B. 10-18).

82 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 277 (B. 27-32), 278 (B. 1-3); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 443 (B. 10-18).

83 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 278 (B. 21-30), 279 (B. 1-8); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 444 (B. 18-20), 445 (B. 1-15).

Fakir ve takva [ehli] onun beyanıyla dirildi, canlandı.
 Can ayı onun güneşiyle ışık saçtı, aydınlandı.
 Hakk'ın sıfatları onun zatiyla ortaya çıktı;
 Hiç bir göz öyle bir yüzü ne gördü ne de baktı.
 Onun güzel huyu kulaklarda doldu,
 Bedenler, onun neşesiyle sürekli dans eder oldu.
 Zati, dünyada Hakk'ın mazharı oldu;
 Her gizli şey onunla güneş gibi ayan oldu.
 Mesnevi ki Hak yolunun sırları ondadır onda;
 Nadide bir özdür, kabuk yoktur onda.
 Bu öğütler dostlar için söylendi,
 Ta ki çözsün gönüllerindeki düğümleri.
 Ta ki ruhlarla cila olsun, temizlesin,
 Ta ki cisimlere aydınlık versin.
 Ta ki iksiriyle vücut değişsin, tebdil olsun;
 Ta ki damla, o cömertlik denizinde inci olsun.
 Fani can o ihlanla baki olur;
 Çünkü o, kerem eder, cana saki olur.⁸⁴

تا نگرده گوش تو مبدل به هوش
 بلکه صد چندین ز فردانت رسد
 تا که خیزد از میانه روی پوش
 باده مینوشیم از ساقی هو
 وز نشاط و ذوق پستی میکنیم
 بود تن بر تار جان بر میتنیم
 تا برد بهره ز سرش معنوی
 فضل و لطف و موهبت رایات اوست
 ز آفتابش ماه جان تابنده شد
 هیچ دیده آنچنان رویی ندید
 رفت از پیش نظر روپوشها
 جسمها رقصان مدام از سور او
 گشته هر پنهان ازو چون خور عبان
 هست مغز نغز و در وی نیست پوست
 تا گشاید از درونشان بندها
 تا ببخشد روشنی اشباح را
 تا شود در قطره زان دریای جود
 چونکه جان را از کرم ساقی شود

نشوی آن بانگ را از راه گوش
 اینچنین هوشی ز مردانت رسد
 مرد حق بخشد ترا آن گوش و هوش
 بزم مولاناست ما در طوی او
 دم بدم زان خمر مستی میکنیم
 ما همه جانیم اگرچه درنتیم
 گفته شد در عشق او این مثنوی
 چون شه دنیا و عقبی ذات اوست
 از بیانش فقر و تقوی زنده شد
 شد ز ذات او صفات حق پدید
 خلق خویش گشت پر در گوشها
 پر شده جانها و دلها نور او
 مظهر حق بوده ذاتش در جهان
 مثنوی کاسرار راه حق دروست
 بهر یاران گفته شد این پندها
 تا کند آن صیقلی ارواح را
 تا شود مبدل ز اکسیرش وجود
 جان فانی زان عطا باقی شود

Sultan Veled, Türkçe beyitlerinde de Mevlâna'dan bahseder. Mevlâna, velilerin kutbudur; o ne buyurduysa yapmak gerekir. Çünkü onun sözleri Tanrı'dan rahmettir. Onun sözlerini körler okursa gözleri açılır. Mevlâna gibisi dünyaya gelmemiştir. Mevlâna, güneştir, velilerin yıldızıdır; herkese nasip eriştirir. Allah, Mevlâna'ya verdiği bağışı kimseye vermemiştir. O, haslardandır; hasların bağışı başkadır. Mevlâna'yı Sultan Veled'in gözüyle görmeli, Mevlâna'nın sırlarını ona sormalı, ondan dinlemelidir.⁸⁵

Mevlânâdur evliyâ kutbı bilün;
 Ne kim ol buyurdısa, anı kılun.
 Tenri'den rahmetdür anun sözleri,
 Körler okırsa, açıla gözleri.
 Kankı kişi, kim bu sözden yol vara,
 Tenri ânun müzdini bana vire.⁸⁶

ناکم اول بویوردسا انی قلنک
 کورلر اوقورسا اچیل کوزلری
 تنکری انن مُزدینی بانکا ورا

مولانادر اولیا قطبی بلنک
 تنکریدن رحمت در انن سوزلری
 قانقی کیشی کم بو سوزدن یول ورا

Mevlânâ gibi cihânda olmadı,
 Ançılavin kimse Hak'dan gelmedi.
 Ol güneşdür evliyâlar yulduzu,
 Dükeline ol degürür uruzu.
 Tenri'den her bir kişi bahşış bulur
 Hâslarun bahşışı ayruksı olur.
 Bahşışı, kim virdi Hak Mevlâna'ya
 Anı ne yoksula virdi ne baya.
 Siz anı binüm gözümle görünüz,
 Anun esrârını binden sorunuz.⁸⁷

انچیلاین کمسه حقدن طلّمدی
 دؤکلینا اول دکورر اوزوی
 خاصلنک بخششی ایرقسی ال
 انی نا یقسوله ویردی نه پایا
 انن اسرارینی بیندن سوزنکر

مولانا کیشی جهاندا اولمدی
 اول کُنشدر اولیالر یلدوزی
 تنکریدن هر بر کسی بخشش بلر
 بخششی کم وردی حق مولانایا
 سیز انی بئم کوزملا کوزنکر

Sultan Veled, "Hak erlerini tanımak, Hakk'ı tanımaktan daha zordur..." başlıklı 105. makede *Rebabnâme*'yi bitirirken bir beytinde eserini Mevlâna'nın aşkı veya methi hakkında söylediğini dile getirir:

Bu kitap söylendi o erin [Mevlana'nın] methi hakkında;

Ruhumda yüzlerce kabı açıldı onun bağışıyla.⁸⁸

گفته شد در عشق آن مرد این کتاب یافت روح از داد او صد فتح باب

Sonuç

Rebabnâme'de insanların Hak Teâlâ'nın emrine ve elçisinin sünnetine uygun olarak yaşamaları için öğütler verilmesi; *Kur'an*'ın ışığında çeşitli ibareler ve misaller getirilip tarikatın gereği olan hususların tekrar edilmesi yanında Mevlâna ve Mevlevilik ile ilgili birtakım kısa, fakat çok önemli bilgilerin de yer aldığı görülmüştür.

Şems-i Tebrîzî, Allah Teâlâ'nın, gayretinden dolayı ezelden kendisini gizlediği; Mevlâna'dan başka kimsenin kendisini göremediği büyük velilerdendir.

Mevlâna, her şeyi Allah'tan bilip gören, bütün sırlardan haberdar, büyüklerin haslar hası, din sultanı velilerden, kâmil şeyhlerden biridir, hatta velilerin kutbudur.

Şeyh Selâhaddin de Anadolu'nun kayseri yani sultanıdır, vuslat sultanıdır.

Rebabnâme'de ayrıca Şems'in ortaya çıkışı, Mevlâna ile buluşması; Mevlâna'nın müritleri bırakarak Şems'e bağlanması; müritlerin Şems'e haset etmeleri; Mevlâna'nın Şems'i övmeye devam etmesi; müritlerin hasetleri neticesinde bağış ve kerametten uzak kalmaları gibi *Velednâme*'de ayrıntılı olarak anlatılan konular da özet hâlde verilmiştir.

84 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 278 (B. 21-30), 279 (B. 1-8); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 444 (B. 18-20), 445 (B. 1-15).

85 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 279 (B. 9-11); 279 (B. 32), 280 (B. 1-4); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 445 (B. 16-19), 447 (B. 4-8).

86 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 279 (B. 9-11); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 445 (B. 16-19).

87 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 279 (B. 32), 280 (B. 1-4); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 447 (B. 4-8).

88 Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 297 (B. 9); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 474.

Kaynaklar

- Cengiz Kallek, "Ukıyye", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 67-70.
- Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled ve Rebabnâme* (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1996.
- , *Sultan Veled'in Arapça Şiirleri*, Erzurum 1996.
- , "Sultan Veled", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 521-522.
- , "Sultan Veled'in Hayatı Düşüncesi ve Görüşleri I", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, I, 69-83.
- , "Sultan Veled'in Edebî Kişiliği ve Eserleri II", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, I, 84-95.
- , "Sultan Veled'in Mevlâna'ya Methiyeleri", Ulusal Sempozyum, Tarihî Süreçte Mevlâna ve Eserleri, 8-10 Aralık 2011: *Bildiriler*, SÜ Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2014, s. 57-74.
- , "Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevilik", *Uluslararası Tasavvuf ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2021, s. 60-71.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mesnevî ve Şerhi I-VI*, İstanbul 1985.
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî I-VI* (tsh. Reynold Alleyne Nicholson), Tahran 1371 hş.; *Mesnevî-i Ma'nevî I-VI*, Neşr-i Bûte, Tahran 1381 hş.
- , *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems I-II* (tsh. Bedî'uzzaman Furûzanfer), Tahran 1374 hş.
- , *Fîhi Mâ Fîh* (tsh. Bedî'uzzaman Furûzanfer), Tahran 1348 hş.
- , *Dîvân-ı Kebîr I-VII* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), Ankara 1992.
- Sultan Veled, *Velednâme* (nşr. Celâleddin Hümmâî), Tahran 1315 hş.
- , *İntihânâme* (tsh. Muhammed Ali-yi Hızânedârlu), Tahran 1376 hş.
- , *İbtidâ-nâme* (çev. Abdülbâki Gölpınarlı), Ankara 1976.
- , *Rebabnâme* (nşr. Ali Sultânî Gird Ferâmerzî), Tahran 1359 hş.
- , *Rebabname* (Çev. Niğdeli Hakkı Eroğlu; Sadeleştirerek nşr.: İsmail Koçak), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2011.
- Süleyman Uludağ, "Fakr", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 132-134.
- www.vajehyab.com